

הרב מאיר שטיינר
ראש כולל מהרש"ם מודיעין עילית

סימן ג

בירור חדש בפסק החזו"א בדיני קנין לגוי בא"י לשביעית

החזו"א שם דאילו ראה הפאה"ש תשו' זו היה חוזר בו.

ולעיל בד"ה 'והנה כל מה ששו"ט' שם כ' מרן הראי' באופן כללי גם לנגד מרן הב"י, וסיים 'אילו ראו רבותינו התשו' לא היה זה ויכוח', וע"ז היו שטענו שהרי הב"י מעצמו ג"כ כתב כך בכס"מ ככתוב בתשו' הר"ם אף מבלי שראה תשו' הר"ם, ואיך יכול החזו"א לומר 'אילו ראו וכו' לא היה בזה ויכוח', שהרי ז"ל בכס"מ שם 'ומשום דאיכא לאקשווי וכו' לכך תירץ אילו היו הספיחין אסורין מן הדין היה כדברייך, אבל מאחר שהספיחין אינם אסורים אלא משום גזרה שמא יזרע ובגויים לא שייך לגזור' עכ"ל, הרי שכ' שאם איסור ספיחין היה מעיקר הדין היה נוהג גם בשל גוי ואעפ"כ נקט דקדו"ש שהוא מעיקר הדין ולא מגזרה מ"מ לא חיילא בשל גוי, ובשביל ליישב סברת הב"י מטענת החזו"א הנ"ל מאי שנא ספיחין דיש לה לנהוג בשל הגוי ואילו קדו"ש אין לה לנהוג, העלו כמה מחברים איזה סברות לפרש חילוק בין ספיחין לבין קדו"ש שיסוד קדו"ש מגיע מכח חיוב ההפקר ומשא"כ ספיחין דברה תורה כנגד הפירות עצמן ודומה לאיסור ערלה שנוהג בשדה הגוי.

בענין תשובת הרמב"ם בנידון פירות שזרע הגוי, והיוצא ממנה לדין קדו"ש, ובענין דברי הכס"מ ספ"ד משמו"י בדחיותיו לטענות הכפו"פ.

א הנה מרן החזו"א בסי' כ' ס"ק ז' בד"ה 'ראיה העיקרית מדברי הר"ם בתשובה' כ' להוכיח מתשו' הר"ם דמבואר בדבריו שאם איסור ספיחין היה מה"ת הרי אף פירות הגוי בכלל וכיון דכל דיני קדו"ש הם דיני הפרי כמו איסור ספיחין לפיכך אף אם פירות הגוי אינם הפקר מפני שהוא דין על הממונות והגוי אינו בר חיובא אבל דיני הפירות תליין בדין קדושת הארץ וכיון דקימ"ל אין קנין לגוי להפקיע ממילא ברירא שחייבים, והנה שם כ' החזו"א את הראי' הזאת לנגד הפאה"ש שפי' כוונת הר"ם בהכ"ט שאם היו הספיחין אסורים מעיקר הדין ודאי היו פירות הגוי מותרין ורק מחמת שהוא גזרת חז"ל היה מקום לומר בסברא שנאסרו בכלל גזרת ספיחין העולים מאליהן, וע"ז הוא שהוצרך הר"ם לומר שאינו כן, ונגד הפי' הזה הביא מרן דבתשו' הר"ם מבואר הפכו שמבואר שם דאילו היה איסור ספיחין מעיקר הדין היו אסורין גם פירות שבשדה הגוי, וע"ז הוא שכ'

* שיטת החזו"א נתבארה בקונטרס 'מנחת אמת' שמיטה תשנ"ד, וכאן נבאר שיטת הרמב"ם בתשובה, שכנה עליה החזו"א יסוד.

דפסחים דנהג בה שביעית והוא מתוספתא פאה פ"ג.

ג' שדה רבעי פטור מכל המתנות שהוא ממון גבוה כמש"כ הר"מ בפ"ט מהל' מע"ש ה"ד [וטעמא כנ"ל כבגמ' קדושין נד' ב'] ואילו בשביעית חייבת כל דיניה ובהפקר כמש"כ הר"ם שם ה"ו וה"ז ממתני' דמע"ש.

ד' שדה האשה שפטורה ממ"ע שהז"ג והרי הפקר מ"ע, וכבר האריך בס' דרך אמונה ריש הל' שביעית להוכיח מגמ' ופוסקים שנשים חייבות בכל מ"ע של שביעית ובהפקר.

ה' שדה הקטן כמש"כ בדרך אמונה בפ"ד משביעית, ויתרה על זאת מצינו שאפי' שמיטת כספים נוהגת בקטנים כדא' בגיטין לענין יתומים שאפוטרופוס כותב להם פרוזבול כ"ש לענין הפקר השדה ושאר קדו"ש בשביעית.

ו' למש"א בירו' פאה ופסחים הנ"ל 'שקדם הפקרו להקדשו' שפי' הקה"ע והרידב"ז שפירות שדה הקדש בשביעית אין צריך ליתן פדיונו לגזבר מפני שאפקעתא דמלכא קדם וא"א לאדם להקדיש דבר שאינו שלו, א"כ ודאי הדין נותן דה"ה גוי הקונה שדה בא"י אינו יכול לזכות בה לשנה השביעית שכבר קדם הפקרה, וה"ז כמו שכ' המהרי"ט וכן צדד החזו"א סוף סי' ט' דכיון דאין לו קנין להפקיע ממילא שדה הגוי הפקר בשביעית [והוכיחו תרווייהו מגמ' דהפקרא דשביעית אפקעתא דמלכא הוא ולא תליא בהפקרת הבעלים], ואף בסי' כ' סק"ז שכ' החזו"א שאין בזה ראיות מכריעות שפירות הגוי בשביעית הם הפקר מ"מ פשיטא ליה דכל דיני פירות שביעית הן מצוות של איסור האמורות על חפצא דפירות, וד"ז עם שהוא פשוט מסברא דכיון דקרייה רחמנא קודש ה"ז ככל איסורי תורה הוא גם מוכח מכל

והנה סברות הללו הרי לא רק שאין להם זכר בדברי הב"י, אלא אין להם שום יסוד וראי' משום מקום בש"ס, ובפרט לפ"מ שנוכיה להלן דאף קדו"ש דין גמור הוא על הפירות עצמן ולא מכח הבעלים קאתי, וקודש קרי ליה רחמנא לפירות שביעית וכל דיני קדו"ש איסורים המה והוי ככל איסורי תורה בגוף הפירות, ולפנינו יבואר שלא נתכוון מרן הב"י לזה כלל, והרי אין ספק שדבר חשוב ועיקרי כמו זה היה צריך הכס"מ לפרשו בקולמוסו אם זו היתה כוונתו בלבו, אבל מלבד כל זאת הרי עיקר דברי הר"ם בתשו' הם על איסור נעבד הנלמד משבת הארץ לאכלה וכנ"ל שע"ז כ' שאם אכן היה זה אסור מדאו' הרי אף הגדל מזריעת הגוי היתה נאסרת וכדעת הגאונים שהביא בתשו', והרי ודאי איסור זה דאי אתה אוכל משאינו שבות' יותר תליא בבעלים שעבר עברה וכגון ענבים שצמחו בשביעית מגפן שלא נזמר מותרים ואילו נזמר אסורים הרי דבעברה תליא מילתא, ואעפ"כ פשיטא להר"ם דכיון דאין קנין לעכו"ם להפקיע ממילא נהגי כל חיובי ואיסורי תורה בפירות הגוי כ"ש שאר דיני קדו"ש, ועוד דרוב דיני קדו"ש נמי מהך קרא דלאכלה הוא דנפקי.

ב) הנה עצם הדבר שאף בקרקע של לאו בר חיובא אסורה בעבודה בשביעית וגם הפירות הפקר בשביעית ואיכא קדו"ש בפירותיה מוכח בכמה דוכתי.

א' בשדה הפקר קדשי הפירות כדאיתא בתוספתא פ"ז שנוהג שביעית במופקר, וכן מוכח מהא דאין לוקחין פ"ש מע"ה אלא בכדי ג"ס בד"א בפירות שחזקתן מן ההפקר כמש"פ הרא', ועוד ראיות רבות ישנם דשדה הפקר נוהג בו כל דיני שביעית.

ב' שדה הקדש איתא בירו' פ"ז דפאה ובפ"ד

ג) באמת המתבונן בכס"מ הנ"ל יראה שלא דיבר שם בכל אורך דבריו כלל לפטור פירות הגוי מקדו"ש ולא הזכיר דבר מענין ביעור או הפסד וכיו"ב ולא מחיוב תרו"מ בהן, וכל דיבוריו הם רק אודות מה שרצה הכפופ לאסרן באכילה מכח איסור נעבד הנלמד מקרא דשבת הארץ דאי אתה אוכל משאינו שבות וכנ"ל, והרי אלו הן דברי הכס"מ באותה הפסקא 'שפי' דברי רבינו כך הם גוי שקנה וכו' פירותיה מותרין כלומר מפני שהשדה של גוי וגם לא נעבד בה עבודה ע"י ישראל הלכך מותרים, ומשום דאיכא לאקשוויי וכו' דלא גרעי מספיחים וכו' לכך תירץ אילו היו וכו' עכ"ל, הרי לפנינו שבא כאן בכס"מ רק להתירם באכילה וזש"כ 'שלא נעבד בה עבודה ע"י ישראל' ודומיא דהכי הוא מש"כ 'מותרין מפני שהשדה של גוי נמי להתיר באכילה בא [שאלו היה הקרקע של ישראל אע"פ שהגוי זרע יש מקום לחשבו כזריעת ישראל וכמש"כ מהר"י קורקוס].

וכבר מתחילת דבריו שם נראה שהסכים להניח שדעת הר"ם שהנעבד ע"י ישראל אסור שכ' בזה"ל 'ועוד דמש"כ בפיה"מ שאם תיעבד ע"י אחר אסור לאכול וכו' היינו דוקא בשאותו אחר ישראל אבל אם הוא גוי מותר' עכ"ל, ועפ"ז כ' בסוף בטעם היתר הר"ם 'וגם לא נעבד בה עבודה ע"י ישראל' עכ"ל, וגם בסוף דבריו בההיא עובדא דריב"ל כ' דהפירות מותרין מפני שהקרקע בחזקת הגוי והגוי עבדו, הרי דאם עבדו ישראל נאסרין הפירות, [ומבורר מכ"ז שלא נודע להכס"מ מתשו' הר"ם שמפורש בה שחזר בו הר"ם ממה שפי' בפיה"מ דנעבד אסור, ומה שיש לתמוה עליו שהרי כ' הר"ם בהל' בפ"ד הט"ו בעבר זרע בשביעית ויצא לשמינית שכיון שנלקט בשמינית אין בו איסור ספיחים, הרי שלא אסר הר"ם נזרע, הנה כבר כ' בכס"מ שם שיל"פ שהוא רק במקומות ששביעית מדבריהם, וגם הביא שם דברי מהר"ק לת'

הנ"ל דאין קדו"ש תלוי בחיוב הבעלים אלא דין הפירות הוא, ואף ביעור למ"ד הפקר הוא הרי ודאי קרא דולחיה אשר בארצך וגו' אתי לאיסורא בפירות שלא נחזיקם ונאכלם כשכלה לחיה אם לא ע"י הפקר, והלכך חיילא איסור ביעור אף בשדות של הפטורים ואף במלקט שאינו בר חיובא, ואכמ"ל, [ואמנם נמצא דעת יחידאה באח' בשם רבנו שמשון הזקן דביעור למ"ד שהוא הפקר לעניים מצי למימר בפירות הגוי אתינא מכח וכו', אבל נראה ששאר הרא' לא הסכימו לזה, ויש באח' כמה ראיות לאיסור, ואכמ"ל].

ובירו' פ"ו ה"ב אמרו אין טוחנין עם הגוי בא"י ולפי"ז מתני' דאינו נעבד' בא"י היינו אף עבודות שבתלוש כהא דמשנה ב' דשין וזורין דורכין ומעמרים, ופירשו מתני' אינו נעבד עם הגוי, ופי' כמה אח' והחזו"א כפשוטו שהוא משום איסור ניהוג בפירות שביעית כדרכן וכדתנן פ"ח אין דורכין ענבים בגת, וש"מ שאף איסורים הללו נוהגים בפירות הגוי ואסור לעשות עמו שהישראל עובר בניהוגו בפירות הללו כדרכן, ובכס"מ הנ"ל בסו"ד שכ' דמיירי בספיחין שגדלו אצל ישראל, ולכאו' תמוה לפ"מ שית' להלן דבכס"מ עדיין הוי ס"ל למרן הב"י דאיכא קדו"ש בפ"ג א"כ הא הוי מצי לפרש שהאיסור הוא מפני טחינה כדרך הטוחנים, אבל נראה דלא הוי ניחא ליה לאוקי באופן של טחינה כדרך הטוחנים מפני שהיה תימה בעיניו שיאסר לסייע לגוי שאינו מצווה בזה והפועל יד בעה"ב הוא, ולפיכך פי' דאיירי בספיחים האסורים באכילה, אבל תימה ע"ד שהרי בירו' למדוה ממתני' דעושים בתלוש בסוריא דשין וזורין וכו' הא בא"י לא, ואטו אתי מתני' לפרושי דבסוריא ליכא איסור ספיחין, [וגם מן הר"ם בהל' נראה שלא מצא מקור מפורש להיתר ספיחי סוריא ולמדו מקו"ן ועוד צ"ע למה ייאסר לסייע לגוי לאכול ספיחין שלו, ואכמ"ל עוד.]

השתמטות כדרך הכותבים דחיות על קושיות שעל הדין האמיתי, שמאחר שהדבר מקויים בדברי הר"ם בהל' להדיא שהן מותרין באכילה הרי בכל דחי' קלה הוי סגי ליה לכס"מ לקיים דעת הר"ם שנהגו כמותו בא"י, [וכן מורה ל' הב"י 'כל דבריו הם שלא בהשגחה'] וכגון מש"כ בכס"מ שלא דק הכפ"פ בכתבו דשבת הארץ מדאו' שהרי כ' הר"ם דכשאיין יובל נוהג אין שביעית נוהגת, הרי ממנ"פ אי"ז דחי' גמורה שהרי מ"מ איסור שבת הארץ הוא מדאו' ולא מגזרה ודין הוא דכל דתקון רבנן בקדושה שני' כעין דאו' דקדושה ראשונה תקון וממילא למה יציל כאן הטעם שכ' הר"ם שאין לגזור ספיחים אצל הגוי מאיסור הזה של שבת הארץ בנעבד [ועוד שהרי הכס"מ בעצמו צדד כאן בפרק זה ובכ"מ דלהר"ם שביעית בזה"ז דאו'], ובעיקר ק' שאין נקודת הכפ"פ כאן אם דאו' או דרבנן, אלא הנקודה היא אם הוא איסור עצמי של שבת הארץ או גזרת שמא יזרע, ובע"כ שכוונת הכס"מ רק לומר שכמו שלא דק הכפ"פ בזה כן לא דק בשאר דבריו [מיהו שו"ר בתשו' אבק"ר שמשמע שנקט מרן הב"י דאכן מכיון שהוא מדרבנן אין לאסור, ואולי כוונתו דכשם דחזינן בדברי הר"ם דלענין חיוב דרבנן בתרו"מ במירווח הגוי חילקו בין גדל ביד גוי לבין גדל ביד ישראל אע"ג דמדאו' אין קנין ואין חילוק ביניהם מ"מ לדינים דרבנן חילקו ה"נ י"ל הכא, וצ"ע אם אכן לזה נתכוון, ובפשוטו יש לחלק בין הנושאים מסברא].

ובמוז כן מש"כ בכס"מ שם לדחות מה שכ' הכפ"פ שמפני היתר ספיחים לא נתיר עבודה כמש"כ הר"ם בהכ"ו גבי כיבוש עו"מ שאסור בעבודה אע"פ שהספיחים מותרים שם, ודחה בכס"מ ד'אינם ענין זל"ז היתם בשדה ישראל שהחזיקו בה עו"מ ולא עו"ב והכא בשדה הגוי' עכ"ל, שלכאו' משמע מזה שנתכוון לומר דבשדה הגוי מותר לישראל לעבוד בה כמו שמותר ספיחיה, וכן משמע נמי מש"כ לפנ"ז

באופן אחר את השגת הראב"ד, [ומה שנתקשה שם רק מכח השגת הראב"ד מההיא דיעקור ואילו ממשנת אין נאכל לא נתק', י"ל דאין נאכל יל"פ דהיינו רק במה ששנתו שביעית ולא במה ששנתו שמינית], והרי גם שני ראיותיו דהכס"מ הא' מפ' חלק והב' מהירו' בעובדא דריב"ל אינן ראיות אלא להתירן באכילה.

ג] הר"י קורקוס השיג על דברי הכפ"פ כי נקט דהר"ם לא ס"ל כלל איסור פירות הנזרעין מעיקר הדין אלא מחמת גזרת ספיחין וזש"כ שם בהט"ו וכו', וכמבואר לנו שזו באמת דעת הר"ם כמבואר להדיא בתשו', אבל הכס"מ הלך בכל המקומות בדרך הכפ"פ שאכן מה שנזרע אסור מעיקר הדין והספיחים נאסרו אטו הנזרעין האסורים].

ומכיון שלא בא כאן בכס"מ לומר שאין בפירות הגוי קדו"ש ממילא נפל בבירא כל השאלה אכס"מ איך נקט דאיסור ספיחים דין הוא שיחול על פירות הגוי ואילו קדו"ש לא יחול וכשאלת החזו"א הנ"ל, דאה"נ לפי"ד כאן בכס"מ משמע ודאי שהסכים כאן הב"י שיש בהם קדו"ש כיון שהוא מן הדין ולא מגזרה, ובאמת אין אנו צריכים להוכחות מן הצד שהרי כתב כן להדיא בכס"מ להלן פ"ז ה"ג שהעתיק שם את דברי מהרי"ק דפשיטא דנוהג קדו"ש וביעור בפירות הגוים כיון דקימ"ל אין קנין להפקיע, ואף לא העיר עליהם מאומה, ולא יתכן דהוי ס"ל בהיפוך מזה ולא ירמוז שחולק, ועכ"פ למה לנו להעמיס פלפולים וחילוקים מחודשים לחלק בין איסור ספיחים לבין שאר איסורים הבאים מכח קדו"ש, שלא רמוז עליהם לא בכס"מ ולא באבק"ר ושאינם מרומזים בדברי הר"ם ושלא נמצא להם מקור בגמ' וירו'.

ד והרואה יראה שכל הדחיות שכ' בכס"מ שם על דברי הכפ"פ נכתבו בקיצור ובלשונות

ועיקר כוונת הכס"מ רק לומר שבהיותה ביד גוי אין הגוי מצווה לנהוג בה שום מצווה ומותר הוא לזרעה בשביעית ואף אם יד ישראל תקיפה לא נכפה עליו למנעו מעבודה, הלכך אין לאסור כאן הפירות משום נעבד שמקור איסורו בקרא דשבת הארץ לאכלה שדרשו בתו"כ מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל משאינו שבות וכמש"כ הכפו"פ והסכים עמו הכס"מ בזה, דמכיון דבעל השדה אינו מצווה אשבייתה א"א לקרוא הפירות 'שאינו שבות'.

ובזה א"ש מה שדימהו הכס"מ מסברא לדין תרו"מ שכמו שהגוי עצמו אינו חייב להפריש תרו"מ ואין מוציאין ממנו [ולא עוד אלא שישראל הקונה ממנו פעמים פטור מנתינה מפני שאומר קאתינא וכו'] ורק ישראל שקונה ממנו הפירות הוא שחייב בהפרשת תרו"מ [ול' מירחן' דנקט אגב שיטפיה נקטיה מפני שכן האמת דבעינן מירוח ישראל, אבל בנוגע לענינו עיקר הכוונה כשהפירות באו לידי ישראל], ה"ה הכא נהי דאחר שקנה ממנו ישראל צריך לנהוג בפירות קדו"ש וכמש"כ בכס"מ בפ"ז, אבל בעודן ביד הגוי אין על הגוי שום ציווי וממילא א"א לאסרן מדין שבת הארץ, ומה שהביא מרן הב"י את כל הדברים הללו גם בתשו' באבקת רוכל ששם כבר דן לפטור פירות הגוי מביעור לאחר שמצא שכך המנהג בא"י [ואולי מכל קדו"ש] יבואר לקמן.

מכל האמור נראה שהדברים שכ' מרן הב"י בכס"מ בפ"ד ובפ"ז כתבם עוד בהיותו בחו"ל לפני שנודע לו שהמנהג בא"י שאין מבערין פירות הגויים אפי' לא בהפקרתן [נידוע שרוב ס' הכס"מ נכתב בחו"ל בזמן כתיבת הב"י או לפני"כ, ואכמ"ל] ונקט דאיכא קדו"ש בפירות הגוי וכמש"כ בכס"מ בפ"ז ה"ג בפשיטות, ועפ"ז מבוארים היטב כל דבריו בפ"ד כמשנ"ת, ואילו דבריו באבקת רוכל במה שהשיג על

'אבל בעודה ביד הגוי מופקעת היא' דמשמע שהקרקע מופקעת ומותר לישראל לעבדה, וזה ודאי תימה והוא דבר שא"א לאמרו שהרי כ' בכס"מ להלן שאם היו הספיחים אסורים מן הדין היו אף פירות הגוי אסורים הרי שאין הקרקע מופקעת ואסור לישראל לעבוד בה, ועוד שהוא מפורש בר"ם פ"א מתרו' ד"ק בסוריא להפקיע משביעית וממעשר וזהו רק כשהקרקע ביד הגוי, הא בא"י אי"ק, והיא משנה מפורשת בשביעית ובגיטין דאין עודרין עם הגוי בשביעית, ופסקה הר"ם בפ"ח ה"ח, אלא בע"כ שקיצר הכס"מ כאן ועיקר כוונתו דנהי דבשדה הישראל בכיבוש עו"מ העבודה אסורה ואף הפירות שנעבדו יתכן דאסורים [וכמש"כ הכפו"פ שאסורים שם מדרבנן] מ"מ בשדה הגוי בכיבוש עו"ב נהי דהעבודה אסורה מ"מ הפירות לא נאסרו מפני שהגוי לא עבד איסור בעבודתו.

וכן מש"כ שם הכס"מ לדחות טענת הכפו"פ מהא דקימ"ל אין קנין להפקיע, וכ' דאשתמיטתיה להכפו"פ מש"כ הר"ם בפ"א מתרו' שזהו רק לענין שאם חזר ולקחה אבל בעודה ביד גוי מופקעת היא ומה שפירותיהם חייבין במעשר אינו אלא בשמירחן ישראל דוקא, עכ"ד, הנה אם נקבל הדברים לפי פשוטן דהקרקע מופקעת מקדושה בהיותה ברשות הגוי, הרי כבר נבהלו כל חכמי לב מתמיהתן אטו הקרקע מופקעת בהיותה ביד גוי ומותרת בעבודה בשביעית וכנ"ל, ועוד תמהו גדולי האח' אם מופקעת היא הקרקע איך יתחייבו הפירות מה"ת במירוח מאחר שגדלו בקרקע פטורה, ועוד תמיהו רברבי כמו שהארין המהרי"ט לתמוה בתשו' הידועה והסכימו עמו רוב ככל רבותינו האח', אבל המביט בעין חודרת בכל אורך דברי הכס"מ - ומכ"ש מי שיקרא דבריו בשאר מקומות, וכפי שנעתיק להלן אות כג' - יראה דברים ברורים כנ"ל שלא זו כוונת הכס"מ ודבריו כאן נכתבו בקיצור בדרך דחיות בעלמא,

טעם התיירן [ומסתבר ששלטו ידי תלמיד טועה בעריכת התשו' שבאבקי"ר וצירף דברים מנוגדים שנכתבו ע"י מרן בזמנים שונים].

ה) הנה הרמב"ם בפיה"מ רפ"ו במהדו"ק פי' דלא נאכל ולא נעבד היינו 'שאסור לנו עבודת הארץ' והיא ואם תעבד ע"י אחר אסור לאכול ממה שתוציא', וכן העתיק הכפ"פ, ולהלן יבואר פי' תיבת 'אחר', ויבואר שיש מילה נוספת במהדו"ק, והנה כ' הר"ם בתשו' שאח"כ חזר לפרש 'לא נאכל' דמתני' באיסור ספיחים, וכן הוא בפיה"מ הנדמ"ח ממהדו"ב של הר"ם, ומבואר שם ובפיה"מ בתחילת פ"ט שחזר בו ממה שבתחילה נקט דלרבנן דר' עקיבה הספיחים מותרים לגמרי ובוזה חזר לחומרא שספיחים אסורין מדרבנן, ומאחר שנקט שספיחים אסורים חזר לפרש מתני' דרפ"ו 'לא נאכל' בספיחים [ובמהדו"ב אנו רואים שתיקן בכמה מקומות במכילתין הנוגעים לענין זה של איסור ספיחים באכילה כמו פ"ב מ"ז, פ"ו מ"ג, פ"ט מ"א] ומחמת כן גם חזר ממה שנקט בתחילה דנעבד אוסר את הפירות ובוזה חזר לקולא דאין עבודה אוסרת הפירות ועיקר הנ"מ בפירות האילן שנזמר ונעבד שפירותיו מותרין.

וכתב הר"ם בתשו' שם שפי' כן בתחילה בפיה"מ ע"פ הגאונים וריצי"ג שהם ז"ל פירשו 'נאכל ולא נאכל' דתנן רפ"ו היינו בפירות של קרקע שנעבדה, וטעם האיסור לשיטתם מוכח בכ"מ ובירו' דהיינו מילפותא דתו"כ מקרא דוהיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל משאינו שבות, ולפי"ז בע"כ לפ' מתני' פ"ד מ"ב דדוקא בנטייבה שאינה עבודה גמורה הוא דפליגי ב"ש וב"ה, א"נ דוקא בפירות האילן שהעבודה רק השביחה את הפירות, אבל בזריעה שהיא עבודה גמורה וגם כל עצמם של הפירות באו ע"י האיסור מודו כו"ע דאסור מה"ת.

הר"ש סירליאו בשנת ש"א נכתבו אחר ביאתו לא"י ומצא שהמנהג שלא לבער פירות הגוי, ובא בתשובתו להגן על המנהג וכפי שהקדים בפתיחת התשו', ובעיקר באו דבריו שם לאפוקי מאותם הגדולים שרצו להחמיר בהם בביעור כדעת הרמב"ם שאסור באכילה אחר הביעור, [ויעו' בס' פתח האהל להגר"פ איתן שליט"א שהאריך להוכיח שאף בתשו' שבאבקי"ר לא בא הב"י להתיר שאר איסורי קדו"ש מלבד ביעור, ע"ש].

וכנראה שבתשו' שבאבקי"ר שם כשהגיע למה שהעתיק המבי"ט בתשובתו מהכפ"פ, ראה מרן הב"י לנכון להעתיק [ושמא רק ציוה להעתיק] את מה שכתב מלפנים בכס"מ לדחות את דברי הכפ"פ, ובתוך דבריו העתיק גם הפסקא הנ"ל בביאור דברי הר"ם, ונהי דלפמשנת הרי אין דבריו שבכס"מ מתאימים עם מה שכ' בתשו' באבקי"ר, בע"כ צ"ל דלא נחת בתשו' להתאים את פרטי דבריו שכתב בכס"מ לשיטתו דהשתא שחזר לפ' כוונת הר"ם 'מותירין' היינו מבלי קדו"ש, ובתחילת התשו' שציין דלפ"מ שיבאר להלן 'דמש"כ הר"ם מותרין טעם התיירן משום שהיא שדה גוי ולא נעבדה ע"י מי שהוא אסור בעבודה ומש"כ שלא גזרו וכו' בא רק לתרץ קו', ממילא ליכא ראי' מדברי הר"ם עכת"ד, הרי ה' הזה ממנ"פ איננו מתאים לשיטתו שכ' עתה ש'מותירין' שכ' הר"ם היינו מותרין מבלי קדו"ש וביעור, דמה שייך היתר זה למה שלא נעבדה ע"י מי שהוא אסור בעבודה, ואמנם ה' הזה 'מפני שהיא שדה הגוי ולא נעבדה ע"י מי שהוא אסור' נכתב בכס"מ כשהיה סבור שהר"ם בא להתירן מאיסור נעבד ולהתירן באכילה בלבד, וכפי הנראה מ"מ לא נמנע מלהעתיק דברים הללו לתוך התשו' באבקי"ר כי עיקר דברים הללו קיימין גם לשיטתו דהשתא, דבעי לפ' שהר"ם בנתינת הטעם רק נתכוון לסלק קו' ולא לפרש

במי שעבר על ציווי שבת הארץ אבל לא פירות הגוי שאינו מצווה לשבות, אבל מכיון דשל ישראל אסור מדאו' גזרינן פירות הגוי אטו פירות ישראל, ואמנם אם נפרש דמתני' דקא' לא נאכל' איירי בשל ישראל דוחק הוא לפ' כוונתו כך דהא מנ"ל דגזרו חכמים אף בשל גוי.

והנה מה שהשיג בכפתור ופרח על דברי הר"ם בהל' ע"פ דבריו בפיה"מ שפי' שם כהגאונים, וכ' הכפ"פ שאם יתיר מה שזרע הגוי בקרקעו בע"כ דהיינו משום יש קנין, עכ"ד, היינו דהוי פשיטא ליה לבעל כפ"פ דלפי' הגאונים איסור אכילה מחמת שאינו שבות חל בכל קרקע שיש בה איסור עבודה וכיון דקימ"ל אין קנין לגוי להפקיע ואסורה הקרקע בעבודה א"א להתיר הפירות של נעבד, וכתב שם הכפ"פ דכמו שהגוי אינו מצוה על תרו"מ ומ"מ פירותיו חייבין בתרו"מ מפני שאין קנין וכו' כמו כן פירותיו נוהג בהן שביעית אע"פ שהוא עצמו אינו מצווה, וכל דברי הכפ"פ סובבין אודות איסורא דשבת הארץ וע"ז הביא מפיה"מ וע"ז תמה למה התיר הר"ם באכילה פירות שזרע הגוי מפני שלא שייך בו גזרת ספיחין, ונקט דגזרת ספיחים היינו שגזרו לאסור העולה מאליו אטו הפרי העולה מזריעה שאסור מדאו' וכמש"כ בתורי"ד פסחים נד', וזש"כ דאיסור ספיחים הוא מפני איסור פירות שזרע ולא בהיפך, [ונראה שפי' הכפ"פ ההיא עובדא דסנהדרין בבני כנען דהיה במקום כיבוש עו"מ שאסור בעבודה רק מדרבנן ובזה לא אסרו זריעת הגוי, ומיושב תמיהת הכס"מ] ובזה מובנים כל אורך דברי הכפ"פ שלא ידע שהר"ם חזר בו מעיקר איסור אכילה בשאינו שבות וכמו שכ' הר"ם להדיא בתשובתו, דו"ת שכל דברי הכפ"פ מסודרין לדרך זו.

אבל באמת היה נראה מל' הר"ם במהדו"ק 'ואם תעבד ע"י אחר', דנקט דלפי' הגאונים מתפ' עיקר 'לא נאכל' דמתני' בנעבד

ומשמעות דבריו בתשו' ברורה ממה שהקדים שכשחיבר ההלכות נתברר לו שהפי' במשנה איננו כך, וכן ממש"כ אח"כ 'וממה שהקדמנו ובררנו יתבאר לכם כי מה שזורעים הגוים בא"י ואפי' במה שהחזיקו עו"ב מותר באכילה' שמבורר מזה שלפי הפי' הראשון אמנם יאסרו פירות שצמחו מזריעת הגוי בקרקעו בשביעית, ורק מפני שחזר ופי' למתני' באיסור ספיחים שממילא אין מקור במשנה כלל לאיסור של נעבד - אלא אדרבה נלמד ממתני' דנטייבה דב"ה מתירים נעבד וכמש"כ כל האריכות הזאת ג"כ בחיבורו רפ"ד - ממילא נפקא דזריעת הגוי מותרת שאם יש לאסרה היינו רק מכח איסורא דרבנן דספיחים וכיון דטעמא דאיסור ספיחים היא למנוע שלא יזרע כשידע שהיוצא אסור באכילה ממילא בשדה הגוי שמתור לו לזרוע אין טעם לגזרה זו.

ושני דרכים לפנינו לבאר טעמו של דבר שכ' הר"ם שלפי' הגאונים אף הצומח מזריעת הגוים אסורה באכילה, הדרך הא' היא לומר דכיון דאסרה תורה מה שצמח מכח עברת שבת הארץ א"כ אין לנו לחלק בין זרע ועבד הישראל לבין זרע ועבד הגוי, דבעינן שבת הארץ באופן חיובי כדי להתיר הפירות ולא תלתה התורה איסורם בפשיעת ועברת העובד והזורע אלא במציאות שבינת הארץ לפיכך אף בשל גוי אסור, והיינו כיון דקימ"ל אין קנין להפקיע הקרקע, ממילא היא בכלל הכתוב 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', והדרך הזו מסתייעת מל' הר"ם בפיה"מ מהדו"ק 'ואם נעבדה ע"י אחר' דמשמע גוי [ועי' להלן שהתרגום המדויק הוא ע"י זולתנו] דמשמע טפי דהיינו גוי, וכן איתא להדיא בפ' הנדמ"ח 'רבי נתן אב הישיבה', וכן רואים אנו בכמה וכמה ראשונים שפי' ההיא דעזקה בסוף יבמות שהכוונה משומר או נעבד בשביעית ואסור מדאו' אע"פ שהוא של גוי, דרך שנית, דאמנם מפרשינן איסור דשבת הארץ דוקא

שאינן בני חיוב לקנוס אותן, תיכף אח"ז כתב דין סוריא דמתני' שאסור לעשות שם במחובר ומותר בתלוש, דמשמע בכירור דהיינו בשדה הגוי ומשמע מזה דלשיטתם ענין המשניות כאן להודיע אם מותר לישראל להשכיר עצמו לעבוד בקרקע הגוי, ומשמע דאף משנתנו ד'אינו נעבד ואינו נאכל' מיירי בשל גוי [וגם לא משמע דאתי מתני' כאן לאשמועינן עיקר דין איסור אכילה, אלא לאשמועינן דאף בשל גוי אסרוהו], שהרי כן האמת שאסור לסייע בידי הגוי בידיים כבגמ' גיטין סב' אין עודרין עם הגוי בשביעית וכמש"פ הר"ם בפ"ח ה"ח, [ואף מכזיב ולהלן דלא כבשו עו"ב הרי מבואר בר"ם פ"א מתרו' דבכיבוש עו"מ נמי אי"ק להפקיע וא"כ אסור לעבוד שם מדינא, ומשמע במתני' דאף בתלוש אסור לסייע בידי הגוי שם ורק בסוריא שרי בתלוש] ועפי"ז היה פשוט להם לפ' 'אינו נאכל' - שהוא איסור אנעבד לשיטתם - דהיינו אפי' נעבד ע"י הגוי ולא רק בסייע הישראל בידי, דמסתמת מתני' משמע דקאי תנא אגוף שדה הגוי שאסור לעבדה והצומח ממנה בעבודה אסור באכילה.

ודברי מהר"י קורקוס בפ"ח שם שכ' דמיירי דין אין עושין במחובר בסוריא בין בשדה ישראל בין בשדה הגוי אמנם תמוכין על מש"כ הר"ם בפ"ד טעם איסור עיקר שביעית בסוריא כדי שלא ישתקעו שם, אבל הדבר צ"ע דמאחר דבירו' מפורש דאיירי בגוי מנ"ל להתיר לסייע ישראל החשוד בסוריא בתלוש, ובעיקר ק' אי אף בישראל מיירי מנ"ל להירו' דמיירי כלל בשל גוי לאסור עמו במחובר אחר ד"ק להפקיע שם, אבל עכ"פ היה נראה דהר"ם בפיה"מ מהדר"ק ודאי פי' ב' המשניות בשל גוי וכנ"ל.¹

ע"י הגוי, ומכ"ש לפי התרגום המדויק 'ואם תעבד ע"י זולתנו' כדלהלן [ומסתבר שכך היה מפורש להדיא בפ"י הריצ"ג וגאונים, כי כך מפורש בס' ר' נתן אב הישיבה כנ"ל], ובאמת מוכח כן בירו' במשנה שאח"כ דקתני עושין בסוריא בתלוש ולא במחובר דפשוט מינה בירו' דבא"י אין עושין עם הגוי אף בתלוש, דש"מ דפשיטא לבעלי הגמ' ירו' דמיירי מתני' בשל גוי [ונראה דמוכח להו הכי דאי בשל ישראל למה מותר לסייע לעובר עברה שזרע ולסייעו בתלוש דתנן מעמרין ודשין וכו', ומאי שנא מכל הנהו דתנן בספ"ה דגיטין שאסור לסייע ידי ע"ע בשביעית אף בתלוש ולא חילק התנא שם בין א"י לסוריא] ומה"ט נמי פירשו בירו' טעם האיסור לעבוד בסוריא במחובר כדי שלא יצאו לשם לעבוד וישתקעו שם דאילו מעיקר הדין מותר לעבוד בשדהו כי י"ק בסוריא לגוי להפקיע, וכיון דסתם תנא ואמר 'עושין ואין עושין' אע"ג דמיירי בשל גוי בלבד הוכיחו מזה דבא"י אסור לסייע לגוי אף בתלוש, וכן כ' הר"ם בפיה"מ מ"ב 'אבל אסור לנו להתעסק בהם בדבר המחובר לקרקע בשנה השביעית אע"פ שהוא מותר לשם כדי שלא יניחו בנ"א ארץ ישראל וישכנו שם' עכ"ל, ואם מיירי בשל ישראל למה הוצרכו לטעם זה ולא יהא אסור מעיקר הדין כמו שתרומ"מ נוהגין שם מדרבנן מבלי הטעם המחודש שלא יניחו וכו' וא"כ למה יגרע שביעית, והרי כ"כ הר"ם בפ"א מתרו' ה"ד [ובשא"מ] דנוהג תרו"מ ושביעית בסוריא מדרבנן.

ובן נראה בר"ם בהל' בפ"ח משביעית שתיכף אחר הלכה ח' שהוא דין אין מסייעין הגוי ביד אלא בדברים וכו' וחוכרין מהן נירין לפי

1. הנה בהערות המו"ל פיה"מ הנדמ"ח בשנת תשכ"ו העתיק מל' הערבי של פיה"מ מהדר"ק של הר"ם ותרגמו ואם עבדה אחר בעברה אסור לאכול מה שהצמיחה, הנה נוסף כאן על התרגום העתיק [של הר"י בן חריזי, שתרגם סדר זרעים עוד בחיי הר"ם] תיבת 'בעברה', ואמנם כן נראה בצילום הכת"י המקובל שהוא כת"י הר"ם בל' ערבי שהיה כתוב במהדר"ק [ואן כדמהא גירנא מתעדיא' שתרגמו המדויק לפ"מ ששמעתי ממומחה הוא 'ואם עבדה זולתנו עברין' [ועי' לקמן ראיות לזה], ובנדפס מתורגם 'ואם תעבד ע"י אחר', הנה מה שתרגם 'גירנא' 'אחר' לא הבנתי שהרי בכל מקום בפירושוו כתוב הר"ם 'גירנא' לכוונת

'בעברה', ובכס"מ כ' שיל"פ 'אחר' היינו ישראל דוקא, וכבר נתב' שבתשו' הר"ם אנו רואים דאף בשל גוי נאסר.

והר"י קורקוס כ' ליישב דלא סתרי דברי הר"ם בפיה"מ ובהל' אהדדי כי מש"כ בפיה"מ שאם עבדה אחר הפירות אסורים היינו בעבד גוי בשדה ישראל והפירות אסורין משום גזרת ספיחין, הנה זה תיממה למה היה להר"ם לנקוט בפיה"מ 'זרע גוי' ולא כפשוטו אפירות שעלו מאליהן [וכפי שפי' במהדו"ב] וממילא ידענא דכ"ש כשזרע הגוי דודאי איכא למגזר שמא ישראל שלחו, ועוד דהל' 'עבדה' ודאי משמע עבודה ולא זריעה דוקא ואף בפירות האילן שנעבד, ועכ"פ לא ראה מהרי"ק את תשו' הר"ם שכ' להדיא שבפיה"מ לא פירש משום ספיחין כלל אלא משום עבודה.

ויתכן היה לפ' כוונת ל' הר"ם בערבי גירנא מתעדיא' [דהיינו זולתנו עבריינין] היינו ישראל עבריינין, ומה שהוא קוראהו 'זולתנו' כי הוא חוץ מכללות האומה השומרת מצוותה', אבל יתכן שאכן מתחילה כ' כאן הר"ם לשונות סותרים מפני שנסתפק בדבר אם לפרש משנתינו בישראל עבריינין דוקא ולא בגוי או דאף בגוי אסירא, וכספק הנ"ל בענין לימוד ד'אי אתה אוכל מאשינו שבות' אם שייך אף בגוי, וזהו שכ' 'זולתנו' שזה מתפ'

והנה לכאן נראה ל' הר"ם הזה שבמהדו"ק מגומגם, דפתח ב'זולתנו' [או 'אחר'] דמשמע גוי [וכמו שהבין הכפ"פ והמבי"ט והרבה אחר' בפ"י מילת 'אחר'] וסיים ב'עבריינין' [או 'בעברה'] דמשמע שהעובד עשה עברה והיינו ישראל, ודוחק לפ' שהכוונה שנשלח הגוי ע"י ישראל בעברה דל"ל לאוקים מתני' בכה"ג ולא בעברה שזרע ישראל, [ובשו"ת מהריט"ץ סי' צח' פ"י דכוונת הר"ם לרבותא שאפי' עבדה הגוי לקרקע ישראל נמי אסור, [והוסיף בל' הר"ם תיבת 'אפילו', אבל לפנינו ליתא] אבל זה תיממה דאמאי ינקוט הר"ם הרבותא לפני שפי' פשוטה של המשנה, ועוד מנ"ל להר"ם הא, ומה שדייק שם דל' הר"ם 'נאסר לנו עבודתה' אינו מתאים לשדה הגוי, אינו מובן לנו, וכבר דחה דיוקו בפשיטות בס' צרור החיים תרומות פ"א ה"י] ולמשנת' לעיל ע"פ הירו' דמיירי מתני' בשדה של גוי היה אפשר לפ' 'עבדה זולתנו בעברה' היינו בשעבד ישראל בקרקע הגוי, דמתפ' לא נעבד' היינו שאסור לישראל להשתכר לגוי לעבוד באדמתו וכמתני' דלהלן בסוריא דמיירי בעבודה בשדה הגוי כפי שהבאנו לעיל מהירו', אבל ג"ז אינו מיישב כלל את ל' 'זולתנו בעברה' דממנ"פ אם הכוונה שרק מחמת שהישראל עבדה נאסרה הרי אין טעם לכתוב 'נעבדה ע"י זולתנו' ואם הכוונה לפרש שלא רק אם עבדה ישראל אלא אף עבדה הגוי לבדו הפירות אסורים אין טעם לכתוב

'אחר/זולתו', אבל 'גירנא' הוא 'זולתנו' [ע"י בפיה"מ בל' הערבי סנהדרין פ"ז מ"ב ובשכונות פ"ד מ"ד ובערכין פ"ב מ"ב] ובשלמא המו"ל הנ"ל כנראה מכיון שרצה להעתיק 'בעברה' דמשמע ישראל ולא גוי לכך נטה ותרגם 'אחר' שיש לפרשו בישראל, אבל המתרגם הוסיף שלא העתיק 'בעברה/עבריינין' לא אדע למה תרגם 'אחר' ואולי יד דק וצ"ע, והנה מה שהשמיט המתרגם הוסיף מלתרגם תיבת 'מתעדיא', בתחילה סברתי שהוא מפני שלא היתה מילה זאת בהעתק שלפניו כי הסופר המעתיק השמיטה מפני שנראה לפנינו בכת"י הר"ם סימן מחיקה עליו מלמעלה, ושוב כשראיתי בפ"ג מ"א שפירש הר"ם הא דתנן 'עוברי עברה' אלמתעדיין' והמתרגם תרגם שם מילה זאת 'עוברי הארץ' במקום לתרגם 'העבריינים' [ואולי היתה לפניו הגי' במשנה 'עוברי עבודה', אבל הר"ם הרי העתיק נוסח המשנה 'עוברי עברה'] הוטיעתי לחשוב שאולי נעלם מהמתרגם פי' המילה הזו בערבי וסבר שפירושה 'עובד אדמה' שמה נגרם לו כאן להכלילו ב'ואם תעבד', [ונסמכתי אמש"כ המתרגם הוסיף בהקדמתו שהיו מילים בודדות שלא ידע איך לפרשם ותרגמם רק ע"פ הענין] ובאמת אין ספק שתרגום המילה 'מתעדיא' היא 'עבריינין' כמו שתראה בפיה"מ ספ"ט משבת ובריש פ"ח מיומא ובהקדמת הר"ם לפיה"מ בקטע 'כמאמר' ה' בעובר על דברי נביא', מיהו שו"ר שבמכילתין פ"ד מ"א במש"כ הר"ם 'אלמתעדיין' תרגם המתרגם הוסיף 'העוברים על החוק', [וגם הקדמת הר"ם הנ"ל הוא שנתרגמה] והרי שידע פירושה האמיתי, וא"כ הדרנא לדמעיקרא הניח שלא תרגמו מפני שלא היתה תיבה זו לפניו וכנ"ל, ומה שתרגם בפ"ג 'עוברי הארץ' לא מפני שלא הבין המילה בערבי אלא מפני שהניח שהגי' הנכונה במשנה היא 'עוברי עבודה' [ואפשר שגם נסתייע מל' הר"ם בהל' דמשמע שחזר לגרוס כך במתני', ע"ש] או שכך היה בהעתקה שלפניו.

והנה בחזו"א סי' ג' סקכ"ה כ' לפ' כוונת הר"ם בפיה"מ שזרע גוי בקרקע ישראל [ויכמש"כ במהריט"ץ הנ"ל] בשביל ליישב שלא יסתור למש"כ הר"ם בהל', ועפ"ז היה מיושב קצת הל' הוזה 'עבדה אחר בעברה', אבל עדיין אין מיושב ל"ל להר"ם לאוקים מתני' בהכי, אבל ברור שהחזו"א כתב זאת לפני שראה תשו' הר"ם שמפורש בו שחזר בו ממש"פ בתחילה בפיה"מ, ולפיכך נדחק ליישב שלא תהא סתירה בין הדברים, [אבל באמת ברירא שלא ראה בפיה"מ אלא הל' 'עבדה אחר' ולא ראה תיבת 'בעברה' שנדמ"ח, וא"כ בע"כ דלא משום 'בעברה' פי' החזו"א בקרקע הישראל]

ומכל זה מוכח לכאו' כדרך השנית הנ"ל דטעם האיסור במה שזרע הגוי היינו מפני גזרה פירות הגוי אטו של ישראל.

אבל נראה אמת לדחות דהוי פשיטא להר"ם שמי שפי' שלא נאכל' היינו 'כשנעבדה בעברה' לא נתכוון בזה לאפוקי מי שזרע שלא בעברה כגון הגוי בשדהו אלא נתכוון לפ' דפשטא דמתני' דמיירי בין בשדה הגוי ובין בשדה הישראל ועל שניהם הוא אומר שהקרקע אינה נעבדת שאין קנין לגוי להפקיע בא"י ועל שניהם הוא אומר שאם נעבדה הקרקע הפירות אסורים, שאע"פ שבירו' מוכח דמתני' דעושין בתלוש בסוריא מיירי רק בשדה הגוי מ"מ במשנה הקודמת מיירי כולה מתני' בין בשדה ישראל ובין בשדה הגוי בין קולתיה בין חומריה [וכדמוכח סיפא דארץ הג' דנאכל ונעבד היינו גם בשדה הישראל, וכדמוכח בירו' גבי קנה שדה בעמון ומואב] דממילא א"צ לומר שהפליג תנא דמתני' לדבר דוקא על גוי והלכך פי' המפרש כבר מתחילת המשנה 'אם נעבדה בעברה' אבל לא נתכוון לאפוקי זריעת גוי, כי עיקר הכוונה במילת 'עברה' באה כאן לכטא את עברת הקרקע האסורה בעבודה ולומר שהפרי בא משאינו

בפשוטו בגוי [ויתכן שראה כן בריצ"ג ובגאונים וכו"ל, ויתכן שזה ראה בירו' וכו"ל], והוסיף תיכף תיבת 'עבריינ' כי נסתפק שמה אכן רק בישראל נאסרין הפירות, ויהיה זה פשר הסימן שאנו רואין בכת"י הר"ם מעל תיבת 'מתעדיא', שציינ עליו סימן לשוב ולעיינ בדבר, ואח"כ כשמחק כל המהדו"ק כאן וכ' במהדו"ב לפ' מתני' לא נאכל בכל מה שתצמיח השדה אפי' מעצמה ולא מיירי כלל בפירות הבאים מחמת עבודה, ממילא נתייחר מעתה העיון בספק הזה כי אין עבודה אוסרת הפירות, ואין הפסקא 'לא נאכל' שבמתני' נסמכת על הפסקא 'לא נעבד' לדון מיהו העובד, ומה שיש לדון אם איסור ספיחים נוהג בקרקע הגוי אינו שייך לגוף פי' מתני' והלכך לא טיפל בזה במהדו"ב של פיה"מ כלל, ורק בהל' ספ"ד כתב דעתו בזה וכן בתשו' כשנשאל בזה.

ומעיקרא אמינא דמאחר שבתשו' מבואר שגם לפי הפי' דמיירי ב'נעבדה בעברה' נמי יש לאסור לדינא בנעבד ע"י הגוי בקרקע שלו, שהרי כ' שבתחילה הסכים עם הריצ"ג ושאר הגאונים לפ' 'שמי שעבר ועבד הארץ אותו הדבר הצומח אסור באכילה' ומשמעות דבריו בהמשך שכ' שע"פ הפי' החדש אין לאסור פירות הגוי באכילה משמע ודאי שלפי' הגאונים אף לפמש"כ 'נעבדה בעברה' היה בדין לאסור מה שזרע הגוי, א"כ אין לנו כ"כ נ"מ אם הכוונה בפיה"מ 'זולתנו' היתה לגוי או שהכוונה לישראל עבריינ, אבל אחר שנראה להניח שהר"ם בפיה"מ במהדו"ק אמנם נסתפק בזה כנ"ל, א"כ מתפ' דבריו בתשו' כך, שלפי פי' הגאונים יש מקום לאסור הנזרע גם בשדה הגוי אבל לפי פירושו דמשום גזרת ספיחים הוא דתנן לא נאכל אין מקום להסתפק כי הסברא נותנת שלא גזרו בשדה הגוי, ועכ"פ נמצא שצדק הכפ"פ שלפ"מ שכ' בפיה"מ 'אם תעבד ע"י אחר' יש לאסור אכילת פירות שזרע הגוי בשביעית, אלא שלא ידע הכפ"פ שהר"ם חזר בו מהפי' הזה.

ארצו כי הוא מותר לזרוע, משמע הא בזריעת ישראל יש מקום לחלק בין ספיחין לזרוע שהנזרע חמור יותר ואסור מעיקר הדין, וא"כ לכאור' מבואר מזה שאפי' נפרש מתני' לא נאכל במה שזרע ישראל בעברה עדיין יש להתיר מה שזרע הגוי כי אצלו אין הפרש בין העולה מאליו לזרע בידים, ולכאור' מוכח דמה שרמוז שלפי' הריצ"ג במתני' אף הנזרע ע"י הגוי אסור היינו רק משום דאיכא למימר שגזרו זריעת הגוי אטו זריעת ישראל, ובזה יהא א"ש ג"כ מש"כ דהריצ"ג מפ' וזאם נעבדה בעברה אסור לאכול' דמשמע לכאור' דוקא בעברה ואעפ"כ לפי"ז נאסור גם מה שזרע ע"י הגוי, והיינו דעיקר מתני' לא נאכל מדאור' קא' וזה בישראל שעבד אבל באמת גם מה שנעבד ע"י גוי אסור אטו של ישראל, אבל נראה דאין להוכיח מזה, דיותר משמע דמיירי השתא הר"ם מאיסור ספיחין עצמו וע"ז אמר דנהי דבקרקה ישראל עוד אפשר לשמוע שמה שזרע ישראל אסורו חכמים בחומר יתר ממה שעלה ממילא [ניהא שום ג"מ בחומר זה, כגון מה שהביא שלישי בשמינית או ירק שנלקט בשמינית שרק בנזרע בידים אסור, ובאמת פסק הר"ם בהל' שאף הנזרע מותר] אבל בזריעת הגוי הרי אין שום טעם להחמיר בה שזרע בידים יותר ממה שעלה אצלו מאליו, [גם אם נפרש דמיירי מאיסור מחמת שאינו שבות י"ל שכ"ז כתבו הר"ם אחר שכבר ביאר הכל והוכיח והחליט שאין איסור בנזרע ע"י ישראל יותר מספיחי ארצו, וכתב עכשיו רק בדרך סברא חיצונה דמעצמנו ה' לנו לומר דלא שייך כלל ענין איסור משאינו שבות בקרקע הגוי שלא נצטווה, אבל האמת שלפי' פי' הריצ"ג היה ראוי' ממתני' דאף פירות של עבודת הגוי אסורין מכח שאינו שבות וכנ"ל].

וב' הר"ם בסוף התשו' שאין הנזרע והנעבד אפי' ע"י ישראל נאסרין מה"ת, וכן בתחילה הקדים שפירות שביעית בין פירות הארץ בין פירות האילן מותרין באכילה כדתנן

שבות ולא לבטא את פעולת האדם הזורע בפשיעה, ועוד יתכן שההדגשה בעברה באה כאן רק לאפוקי מה שהצמיחה הקרקע מעצמה, שאם היה כתוב הפי' 'אם נעבדה' לחוד היה מקום לטעות דלאו דוקא מה שהצמיחה בעבודה אלא אף ספיחין נמי אסורין ונקט נעבדה שכן רגילות השאלה למעשה שאין דרך שתצמיח פירות בלא עבודה אלא מעט, ועכ"פ נראה שנקט הר"ם דאי לא נאכל קאי אלא נעבד א"כ מכיון דלא נאכל דמתני' ודאי קאי אף אשדה הגוי כדמוכח ממשנה שאחריה ממילא מוכח מסתימת המשנה שלא פירשה להדיא דדוקא אם עבדה ישראל הוא דאסירי הפירות ולא בשעבדה גוי דש"מ שאף נעבדה ע"י הגוי אסירא.

ורק אחר שחידש הר"ם דלא נאכל לא קאי כלל על לא נעבד, אלא הוא דין בפנ"ע שספיחי אותה הקרקע שבא"י אסורים, ומאחר שנודע לנו כי האיסור הזה הוא כדי שלא יזרעו עוברי עברה, שמה החליט הר"ם שהגזרה אינה שייכת בשדה הגוי, [ואמנם סתמה המשנה ולא ביארה דדוקא בשדה הישראל הוא דאסירי ספיחין, ואע"פ שלא נעבד' היינו נמי בשדה הגוי מ"מ לא נאכל דוקא אשדה ישראל קאי ותרי דינים נפרדים אשמועינן תנא] ונמצא שאין לנו מקור לאסור פירות מחמת שבאו ע"י עברה ולא עוד אלא שנודענו שאין הפירות עצמחו משאינו שבות נאסרין שכן מוכח ממתני' דנטייבה וכמש"כ הר"ם בהל' [שעי"ז נתגלה לנו שדרשת 'אי אתה אוכל משאינו שבות' ב"ש היא], הרי מעכשיו אין לנו שום ראוי' לומר שמה שזרע הגוי בשדהו יהא אסור יותר מספיחי שדהו והרי הסברא אומרת שאין טעם לאסור מה שזרע יותר ממה עצמח אצלו מבלי עבודה כמש"כ הר"ם בתשו' דברירא ליה הכי מסברא, לפיכך התיירן.

והיה מקום לדייק ממש"כ בסוף התשו' שמה שזרע הגוי אין בו להחמיר יותר מספיחי

בתשו' שאם זריעת ישראל אסורה מה"ת אף זריעת הגוי אסורה כמו"כ.

ועוד צ"ב שבתשו' בסוף שאל 'וא"ת נגזור ספיחי הגוי אטו ספיחי ישראל, היא גופה גזרה נקום ונגזור גזרה לגזרה, ותיכף אח"ז כ' דאף מה שזרע ישראל 'נראה ע"פ עיקרי העיון שהוא מותר' משמע דרצ"ל דבמש"כ בתחילה דלא גזרינן גל"ג עדיין אינו מיושב לגמרי ההיתר לפי שאם האמת שהצומח מזריעת ישראל אסורה מה"ת א"כ יש לנו לגזור כיו"ב בזריעת הגוי אטו זריעת ישראל ואי"ז גל"ג, ולכן המשיך וכ' דאף זריעת ישראל מותרת מה"ת וכל איסורה הוא מכח גזרת ספיחים,¹ וא"כ שוב צ"ע אם כשכ' הר"ם ההל' לא הוי ברירא ליה דזריעת ישראל מותרת מה"ת א"כ מהיכא הוי ברירא ליה בהל' דזריעת הגוי מותרת הא איכא למיגזר זריעת הגוי אטו זריעת ישראל, ונראה דנקט העיקר לדינא דמכיון דלא מצאנו בדברי חז"ל גזרה זו אין לנו לגזור מעצמנו, ומש"כ בתשו' דהוא גזרה לגזרה כתבו לרווחא דמילתא על הצד שאף זריעת ישראל מותרת באכילה מה"ת א"כ ברור דאין לגזור דהוי גל"ג.²

והנה ממש"כ הר"ם בהמשך התשו' דמכיון שאין הספיחים אסורים באכילה מה"ת רק מגזרת חכמים לפיכך פירות שזרע הגוי מותרין, ומבואר בזה שאילו היה איסור ספיחים

שביעית ניתנה לאכילה וכו' אלא שנוהג בהם הפקר ודיני קדו"ש, וכ"כ בהל' רפ"ד שהביא קרא דוהיתה שבת הארץ לאכלה לומר שכל פירות שביעית מותרין באכילה, והמשיך 'ואפי' שדה שנטייבה בשביעית וצמחה פירותיה מותרין באכילה', והנה לכאור' צ"ע ג' למה כ' בהל' רק 'כל שתוציא הארץ בין מן הזרע וכו' בין מן העיקרים וכו' בין מן העשבים והירקות שעלו מעצמן וכו' הכל מותר לאכלו מה"ת וכו' אפי' שדה שנטייבה' דמשמע רק מה שצמח מעצמו ונטייבה בחרישה אבל לא בזרע בידים, ולמה לא כ' כמו שכ' בתשו' שאפי' זרע בידים מותרים באכילה, והרי בתשו' פי' שישוד ההיתר בפירות שזרע הגוי - שפסקה שם בהל' בהכ"ט - נסמך ע"ז שאף הנזרע ע"י ישראל מותר מה"ת, גם בפיה"מ רפ"ו במהדו"ב כ' בל' סתום 'מה שתצמיח הארץ בשביעית מותר באכילה', וכ"ז מראה לנו דלא הוי ברירא ליה התר הנזרע בשביעית ע"י ישראל מה"ת ולכך השתמט מלפרש בו לא איסור ולא היתר, וזה מוכיח שמסקנת הר"ם היתה שאפי' אם נאסור מה שזרע ישראל מה"ת מטעם מן השבות וכו' [ולא תקשי ע"ז ממש"כ בהט"ו בדיון פול המצרי שזרעו לירק ונלקט בשמינית מותר, דהתם שאני שאינן בכלל פירות שביעית כיון שנלקטו בשמינית, וכעין שכ' דגזרת ספיחין אין בהם אע"פ שזרעו בשביעית כיון שאין בהם קדו"ש] מ"מ מה שזרע הגוי לא יאסר מכח זה כיון שלא נצטווה לשבות, ודלא כמו דמשמע

1. באמת עכ"פ הל' של פתיחת הפסקא הזאת נראה מגומגם ואיננו נקרא ברצף, ונראה שחסרות בתשו' כמה תיבות חיבור או שמא חסר קטע שלם, וע"פ הנ"ל נראה דכצ"ל בערך 'וא"ת מ"מ נגזור לאסור מה שזרע הגוי אטו מה שזרע ישראל, הנראה ע"פ עיקרי העיון וכו', מיהו יתכן שכל הקטע 'וא"ת גזרה וכו' גל"ג' היה הג"ה מבחורין [שכן משמע ממה שמקום הקטע הזה בפאר הדור אינו כמו במקומו בנדמ"ח] ומש"כ "הנראה ע"פ עיקרי העיון וכו'" הוא המשך למש"כ לעיל 'שאין חילוק בין ספיחי ארצו לבין מה שהוא זרע' ע"ז המשך שלא תאמר שהנזרע אסור מה"ת וא"כ דלמא גם בשל גוי, וזש"כ 'והנראה וכו' ואפי' לישראל לא אסרה תורה אלא לזרוע בלבד וכו' אבל הדבר הצומח אפי' עבר זרוע הרי הוא מותר מה"ת, וכן נראה לפי רצף הל' שבפאר הדור,

2. ונראה דט"ס הוא הנוסח שנד' בנדמ"ח 'לפי שגוף הדבר הצומח או הנזרע מותר לאכלו מה"ת, ובפאה"ד איתא הכי 'הדבר היוצא מאליו מותר מן התורה', שהרי נראה מהמשך דבריו תיכף שמדבר רק על ספיחין ואף מרמז שאצל ישראל יתכן שיהא הנזרע חמור מן הספיחים, ועוד שהרי להלן התחיל לדון בזה אם הנזרע ע"י ישראל אסור מה"ת, ושו"ר בתרגום של בלאו שתרגם 'הדבר הצומח או שהם זרועה' והיינו הגוים וכפי שהמשיך שאצל הגוי אין לחלק בין עולה מאליו לזרע בידים, אבל ג"ז לא א"ש שהרי ממשך 'אלא שגזרו עליו משום עו"ע וכו' גזרו עליו על ספיחי ארצו' וצ"ע.

שמסקנתו היתה שאף אם זריעת הישראל אסורה מדאו' אעפ"כ זריעת הגוי מותרת שלא אסרה תורה אלא הנזרע בעברת אינו שבות, א"כ צדק החזו"א במה שהביא ראייתו מכח הא דמבואר בתשו' שאם היו ספיחים אסורין מדאו' ולא הביא ממה שמבואר שם שאם נעבד אסור מדאו' אף נעבד ע"י הגוי אסור, כי ד"ז נראה בר"ם שחזר מזה כנ"ל כי י"ל דאין עבודת הגוי נחשבת אינו שבות.

ו) עוד יש להוכיח מהמשך הפי' בפיה"מ שכ' דהא דתנן בכיבוש עו"מ נאכל ואינו נעבד היינו נאכל בקדו"ש, וכיון שפי' לנו הר"ם בתשו' דלפי' זה רישא דמתני' דאינו נאכל היינו אף בנעבד ע"י גוי ובמהדו"ק כ' להדיא ברישא 'אם נעבדה ע"י אחר' ממילא המשך מתני' דבכיבוש עו"מ נאכל דהיינו בקדו"ש נמי דומיא דרישא מיירי נמי בשל גוי, וא"ש זה לפ"מ שיסד הר"ם בפ"א מתרו' דהעולם מתחלק לג' מחלקות שיש בהם ה' דרגות והשנית היא כיבוש עו"מ והשלישית היא סוריא ובה"י כ' דיש קנין בסוריא שמבואר מזה דנקט דבכיבוש עו"מ אי"ק וממילא א"ש דמכזיב ועד הנהר נאכלין פירות הגוי בקדו"ש.

עוד מוכח ממה שכ' הר"ם בתשו' לחזור ממה שפי' דאינו נאכל היינו מפני שנעבד וחזר ופי' שהכוונה אינו נאכל מצד איסור ספיחים ובארץ השנית מכזיב ועד הנהר דתנן נאכל ולא נעבד היינו שלא גזרו שם איסור ספיחים אע"פ שגזרו איסור עבודה, וכן פסק בהל', והנה בפיה"מ שהוסיף דהך נאכל היינו בקדו"ש היינו משום דפשיטא ליה ממאי דתנן 'נאכל' ולא תנן רבותא טפי דנאכל שלא בקדו"ש ש"מ דנהי דלא גזרו בסוריא איסור אכילה מ"מ כמו שגזרו איסור עבודה כן גזרו קדו"ש, והנה בתשו' לא חזר בו מהך פירושא שפי' בפיה"מ דנאכל היינו בקדו"ש, וגם במהדו"ב של פיה"מ טרח לפרש

מן התורה היה אסור אף זריעת הגוי בשדהו, וזו היא ראיית החזו"א שכל איסורי קדו"ש חיילי בשל גוים והיא ראי' אלימתא, ומעיקרא הוי תמיה לי מדוע לא הוכיח החזו"א מצד נזרע וכמשנ"ת לעיל דהא עיקר דברי התשו' באו לבטל הפי' שכ' בפיה"מ שאינו נאכל דמתני' הוא מצד נעבד שהוא נלמד מקרא דשבת הארץ לאכלה מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל משאינו שבות, שע"ז כ' הר"ם דלפ"ז גם זריעת הגוי אסורה ש"מ שכל שאר דיני קדושת שביעית איתנהו בפירות הגוי משום דאי"ק, ודיני קדו"ש כ"ש הוא מדין שאינו שבות, דהלא מסברא הנ"ל להקל מחמת שהגוי אינו מצווה הרי הדבר הראשון שנמעט הוא איסור זה דמשאינו שבות אי אתה אוכל - שהרי תלתה תורה האיסור בעובר עברה ולא השבית - כיון שהגוי אינו מצווה על השביתה, וכמו שאכן מצינו שכ' הראב"ד בהשגתו אבעל המאור בפ"ג דסוכה לענין דרשא דתו"כ מן השמור אי אתה בוצר לא אסרה תורה אלא המשומר ביד ישראל מפני שעבר על והשביעית תשמטנה ונטשתה אבל שמור ביד נכרי לא אסרה, ואעפ"כ פשיטא להר"ם דנוהג איסור זה בשל גוי, כ"ש שאר דיני קדו"ש שלא תלתה אותה התורה בעברה, ואמנם ר"ת ובעה"מ ושאר הרא' שחלקו על הראב"ד בההיא דעזקה ונקטו שמ"מ אסור גם בשל גוי נקטו כהר"ם הנ"ל דכל איסורי התורה שבפירות חיילי אף בפירות הגוי. [ובל' הר"ם בתשו' בנדמ"ח איתא 'לפי שעצם הדבר הצומח או הנזרע מותר באכילה מה"ת', דמשמע מל' זה דבין אם נזרע בלבד אסור מדאו' ובין אם גם ספיחים העולים מעצמם אסורים מדאו' כר"ע אזי היו פירות שזרע הגוי אסורים].

אבל לפמשנ"ת לעיל צדק החזו"א מתרי טעמי מה שלא הביא ראייה מנזרע, חדא שיל"פ שכוונת הר"ם שאם נזרע ע"י ישראל אסור מה"ת באכילה יש לנקוט שגזרו חז"ל בשל גוי אטו של ישראל, ועוד שכתבנו דמדויק מדברי הר"ם בהל'

לנו לילך לגמרי בטר שעת זריעתם, וכמבואר כמה פעמים בהל' בפ"ד, וכגון תבואה שנזרעה בשישית והביאה שליש בשביעית אסורה ואם נזרעה בשביעית והביאה שליש בשמינית מותרת, וכן בירק דאזלינן בטר לקיטה בין לקולא בין לחומרא וירק שצמח בשישית ונלקט בשביעית אסור וירק שצמח בשביעית ונלקט בשמינית אין בו משום ספיחים, [ונתבאר בארוכה בס"ד במקומן], וא"כ אם איתא דס"ל דפירות הגוי אין בהם קדו"ש הרי הו"ל לכתוב בתשו' טעם מכריע דכיון דחזינן שתלו חכמים איסור ספיחין בקדו"ש ממילא פירות הגוי שאין בהם קדו"ש לא גזרו בהן גזרת ספיחין.

ז) והנה הרבה תמהו שהרי ל' השאלה שם הוא 'מה פי' המשנה נאכל ולא נעבד' ואם יש איזה דין שביעית במה שזורעים הגוים בא"י ובסוריא' עכ"ל השאלה, דלכאו' משמע שחלק השני של השאלה כלל בתוכו הן נידון איסור אכילת פירות שזרע הגוי והן נידון קדו"ש בפירות שדה הגוי, וא"כ למה בתשו' השיב הר"ם על חלק הראשון של השאלה והרחיב בכל יסודי דין נזרע וספיחים בשביעית וכל דבריו הם אודות היתר ואיסור אכילה ומאידך אינו מזכיר בכל התשו' מרישא עד גמירא כלום בנידון קדו"ש וביעור בפירות הגוי וגם נוגע גם לפירות האילן, ורבים סברו שמבואר מזה בכירור שהבין הר"ם ששאלת השואלים היתה רק לענין היתר אכילה במה שזרע הגוי [או שמא גם במה שעבד ושמר בפירות האילן, כסתימת מתני' לא נעבד ולא נאכל], ונקטו שהבין כן ממה שסמכו לו השאלה בפ' מתני' לא נאכל' ולכן כל דבריו סובבים על היתר ואיסור אכילה ולא הזכיר מקדו"ש כלל, ויש שאמרו שגם מל' השאלה 'מה שזורעים הגוים' הובן להר"ם שזו השאלה והבין מזה שמה ששאלו 'אם יש איזה דין מדיני השביעית' היתה כוונתם רק לדיני נעבד ונאכל דתנן בהך מתני', [וכך נקטנו במנחת אמת, והדרנא בי וכדלהלן]

בסיפא דנאכל ונעבד היינו בלא שום איסור שביעית דש"מ דנאכל שבארץ השנית היינו בקדו"ש כמש"כ במהדו"ק, וממילא מבורר ממה שהוציא בהל' ובתשו' את פירות הגוים מכלל לא נאכל' דרישא בארץ שכבשו עו"ב ולא הוציאם מכלל שאר דיני מתני' דכל שאר דיני שביעית נהגי בהם.

והנה הגם שבפיה"מ טרחה הר"ם לפרש דנאכל' דתנן היינו בקדו"ש מ"מ בהל' בפ"ד הכ"ו ובהכ"ז ובהכ"ח דיבר הר"ם רק מעבודה בשביעית והשמיט מלדבר על קדו"ש בארץ של כיבוש עו"מ וסוריא ועבה"י כי לא זהו מקומו בפרק זה בהל', אבל בפ"ח הרי פירש דין ביעור בכל א"י ובעבה"י ובפ"ח פירש איסור בצירה ומסיקה בסוריא, וברירא מילתא דס"ל דנוהג קדו"ש בכיבוש עו"מ ובסוריא ובעבה"י ואכמ"ל בזה, ואפי' במש"כ בפיה"מ [בין במהדו"ק בין במהדו"ב] גבי הארץ השלישית דתנן נאכל ונעבד שאין בפירות קדו"ש הנה כתב בהל' סוף הכ"ו 'מהנהר והלאה מותר בעבודה' והשמיט מלכתוב שאין בפירות קדו"ש כי לא עסק כאן אלא בענין ספיחים והביא מתני' דנעבד ואינו נעבד, וממילא מובן ממה שכתב בפ"ד הלכות כ"ו-כ"ט בכל ארבעת הדינים, כיבוש עו"ב, סוריא, עבה"י, פירות הגוי, 'מותר' מפני שלא גזרו בכל אלו על הספיחין, דדינם של כל הד' שוה שקדו"ש נוהגת בהם, וק"ו הוא אם בכיבוש עו"מ וסוריא דכל עיקר שביעית ותרו"מ בהם מגזרת חכמים תקנו גם קדו"ש ולא רק איסור עבודה כ"ש בפירות הגוים בכיבוש עו"ב למאי דקימ"ל אין קנין לגוי להפקיע.

עוד יש להוכיח מהא שפסק הר"ם בדין ספיחין דאזלינן בהו בטר שנת הפרי לענין קדו"ש בין לקולא בין לחומרא, והיינו מפני שלא רצו חכמים לחלק דין איסור ספיחים מדין קדו"ש אע"פ שלפי טעם הגזרה שמא יזרע בסתר היה

דרכם של רבותינו להתעלם מן השואלים אפי' בדברים פשוטים, ועוד, שכל מבין יודע בלבו האמת שאין הדברים פשוטים בזה כ"כ עד שא"צ לענות, [ומי שאומר שבמש"כ הר"ם בתוך התשו' 'מותרין באכילה' כלול שאין בהם קדו"ש ובה ענם על שאלתם 'אם יש איזה דין שביעית', לא אדע להולמו, שהרי ברור כשמש שאם בא לפטרן מקדו"ש, א' היה לו להוסיף לתשו' הארוכה עוד שלשה תיבות 'ופטרין מקדושת שביעית' ולמה יקמץ ויכתב ברמיזה, ב' איך סבר שיבינו מ'מותרין באכילה' שאין בהן קדו"ש, הרי יתכן שיבינו בהיפך 'באכילה' הוא דמותרין הא בהפסד וסחורה וכו' אסורין, ג' ברור כשמש שאם נתכוון לפטרם מקדו"ש ודאי היה לו לפרש הטעם למה אכן פטורים על אף שהלכה אי"ק לגוי להפקיע מתרו"מ ושביעית, [וגם למ"ד י"ק חייבים בתרו"מ מדרבנן כמו שכ' הר"ם בתשו' הבאה], וכמו שהאריך מאוד לפרש להם הטעם למה אין בהם איסור ספיחים כן היה לו לפרש להם למה אין בהם קדו"ש, ד' היה לו לפרש למה אם ספיחים מדאו' גם של גוים אסור באכילה ואילו קדו"ש דאו' לא נהגא בהו, דאטו דבר פשוט הוא החילוק בזה עד שא"צ לבארו, ה' היה לו לפרש למה קס"ד בפיה"מ לאסור את הנעבד ע"י אחר דמשמע גוי אם אין בפירותיו דין שביעית, ו' היה לו לפרש להם דמ"מ אסור לזרוע בקרקע הגוי שלא יטעו דכשם שאין בהן קדו"ש בזריעת קרקעותיהם כך מותר לישראל לזרוע בקרקעותיהם].

אבל גם לפ"מ שנקטו רוב רבותינו שדעת הר"ם שיש קדו"ש בפירות הגוים ג"כ ק' למה לא ענה להם על שאלתם שפשוט שהן קדושים כי אי"ק לגוי להפקיע, ויתרה ע"ז ק' שהרי עכ"פ היה לו לפרש להם דשאני סוריא בזה מא"י שבסוריא י"ק שהרי שאלוהו מה דינו בא"י ומה דינו בסוריא, וכמו שפירט להם דיני סוריא בתשו' שאצלה בענין תרו"מ, וע"כ לא

ועל ההבנה הזאת היטב העיר הרב הופמן בקובץ אהלי שביעית שהרי בשאלה שאחריה אודות תרו"מ בפירות הגוים שנשלחה לו ג"כ ע"י תלמידי רבנו אפרים מצור שאלו ג"כ בל' 'מה שזורעים הגוים' והרי הנידון שם על כללות פירות הגוי בין פירות האילן בין פירות הנזרעים.

אבל האמת מתבררת למתבונן היטב בל' קובץ השאלות הנ"ל ששאלו חכמי צור תלמידי רבי אפרים מהר"ם, שיראה בבירור שאין לשונות השאלה שלפנינו לשונם של השואלים אלא הוא קיצור ועיבוד מלשונם, שכך מוכח הן מקוצר לשונות השאלות, והן מכמה שאלות שכתובים בל' 'שאלו לדעתנו' שמוכיח שהר"ם עצמו סגן [עכ"פ את חלק] נוסח השאלות שלפנינו וקיצרם מתוך אריכות השואלים, וכן מוכח מהתשו' ששלח להם בענין פורים בצור שזכר בתשו' דבר שלא נזכר בשאלה, והמעייין בעין חודרת ימצא עוד הוכחות לזה [ואין כ"כ נ"מ לענינו כ"כ בזה אם הר"ם הוא שסידרם או עורך אחר], ועכ"פ השתא תתגדל ותתחזק התמיהה הנ"ל, שאם הר"ם ניסח את ל' השאלה שלפנינו א"כ מכיון שבל' השאלה משמע שהנידון היה גם לשאר דיני שביעית א"כ למה לא ענה הר"ם בתשו' אפי' מילה א' בזה, [וגם מתחזקת הטענה הנ"ל שבל' השאלה גבי תרו"מ כ' 'במה שזורעים הגוים' ואעפ"כ הנידון על כללות פירות קרקעם, והגם שנראה שלא נשלחו השאלות בב"א רק חוברו אח"כ לקובץ א' כמו שמשמע מכמה מקומות שם, מ"מ מכיון שלשונות השאלה נראים שודרו ע"י עורך בב"א, ודאי יש ללמוד מן הלשונות מזל"ז].

והבא לומר שאע"פ שהם שאלוהו בנידון קדו"ש אעפ"כ לא ענם הר"ם בענין קדו"ש וביעור מפני שדברים פשוטים הם [להך גיסא או להך גיסא], אלו דברים שאינם מתקבלים על הדעת כלל וכלל, חדא, שאי"ז

מפורשים בנידון ב' אבל עדיין ראיית החזו"א הנ"ל ממש"כ הר"ם בגוף התשו' שאיסורי התורה נוהגים בפ"נ היא חומה בצורה כנ"ל, מלבד הראיות המרובות שהביא המהרי"ט מדברי הרמב"ם בכ"מ ומלבד הראיות המרובות שהביאו גדולי האח' מגמ' בבליית וירושלמית ומדברי הראשונים, והאח' שפטרו נדחקו מאוד וחדשו סברות מחדשות לפטרם, שכ"ז מיישב לנו את התמיהה שבלבנו למה לא התעורר הר"ם מעצמו לכתוב בזה דברים מפורשים בשום מקום בהל', שמאחר שפסק בפ"א מתרו' גוי שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות וכו' ויש קנין לגוי בסוריא להפקיע מן המעשר ומן השביעית' ממילא פשוט מעצמו שבא"י נוהג קדו"ש בפירות הגוי ובסוריא אינו נוהג.

ח) ואם אכן כתב להם הר"ם תשו' בענין קדו"ש וביעור, הרי סבורני שיכולים אנו לשער באומדנא ברורה מה שהיה כתוב בה על פי יסודי דבריו שבתשו' זו ובתשו' שאצלה לענין תרו"מ בפירות הגוי וע"פ דבריו בספר היד בהל' תרו"מ ובהל' שביעית, וע"פ דבריו בפיה"מ הנ"ל ובשאר מקומות, וע"פ נקיטת רוב ככל רבותינו האח' בדעת הר"ם, שע"פ כ"ז מסתבר לשער שכך היה לשונו בערך [עיקר הכוונה בכתיבת ההשערה הזאת אינה באה בשביל שעשוע דמיוני, אלא בשביל לסכם הענין בקצרה ביושר הסברא ע"פ משנתו ולשונו של הרמב"ם בחיבוריו]:

ז'מה ששאלתם אם נוהגים שאר דיני השביעית בפירות הגוים בא"י ובסוריא, הנה זה יתברר לכם מחיבורנו הגדול בתחילת הל' תרומות שהלכה אין קנין לגוי להפקיע ארץ ישראל מקדושתה בכל מצוות התלויות בארץ ישראל מלבד סוריא שבה יש קנין לגוי להפקיע מתרו"מ ומשביעית, והלכך כל פרי בין מפירות הארץ בין מפירות האילן שיצמח בקרקע הגוי בא"י חייב בכל דיני שביעית ובביעור בשעת

יעלה על הדעת שלא נתייחס הר"ם כלל לחלק זה שבשאלתם אם אכן שאלו בזה.

ואין כאן דרך נטות ימין ושמאל ובע"כ צ"ל חדא מתרתי, או שהשואלים אמנם שאלו גם לענין קדו"ש והר"ם ענה להם ונאבד מאתנו החלק הזה של תשובתו [א"נ נאנס ולא הספיק לכתוב להם תשובה על חלק זה שבשאלתם], או שאכן כל השאלה היתה רק לענין היתר אכילת הפירות ורק עורך לשונות השאלה הוא ששגה ולא שת לבו שהשואלים והמשיב דברו אך ורק מהיתר אכילה ותו לא, [ולצד זה ודאי דיוק אמיתי הוא מה שדייק רבינו הגרד"ל בקובץ הנ"ל דמדכתב כמ"פ היתר אכילה ולא פירש היתר מקדו"ש ש"מ דהיתר אכילה גרידא הוא דאית בהו, ומה שהעיר למה פרט הר"ם בתחילת התשו' רק התיירי שביעית, נר' דבא שם רק לאפוקי ממה שסבר דיש פירות שאסרתן תורה והיינו בנעבד, וכן ניכר בהל' רפ"ד שנסתייע מזה לבטל הדעת שנעבד אסור מה"ת], עוד יתכן ששלח התשו' בענין תרו"מ בפירות הגוי יחד עם התשו' הזו ופירט להם גבי שביעית לעיין בתשו' השנית שלענין תרו"מ וכדלהלן [יודע אני שהרבה לומדים אינם אוהבים פתרונות כמו אלו, אבל האמת אהובה מכל וגוברת ומנצחת את הכל, וגם חז"ל ורו"ל הרבה פעמים נזקקים לתשובות כעיי"ז והן האמת].

ואם אכן נאבד מעמנו חלק מהתשו' [או שנאנס ולא ענה בחלק הזה] נמצא שאמנם א"א לדייק כלל ממה שהשמיט מלדבר על קדו"ש שום דיוק לא לכאן ולא לכאן כי הרי כ' להם דברים מפורשים בזה שאינם עמנו, [שהרי דבר פשוט הוא שמי שבדעתו לכתוב בהמשך תשובתו דברים מפורשים בנידון ב' אינו חושש לדקדק בלשונו בתחילת דבריו בנידון א' שמא ידייקו מהם דבר בנידון ב' שלא כדעתו כי הרי מתעתד הוא לכתוב בהמשך התשובה דברים

גם את התשו' שבענין תרו"מ ששם הרחיב לבאר להם טעמי פסקיו בחיבורו בהל' תרו' בפירות הגוים הרי מסתברא מילתא שציין להם לדברים שכ' באותה התשו' של תרו"מ שביאר שם בבירור שמירוח הגוי פוטר את הפירות אבל הפירות חייבים בא"י דקימ"ל אין קנין ואף למ"ד י"ק חייבין מדרבנן.

ט ובאמת נראה שהשאלה ששאלוהו חכמי צור על היתר אכילת פירות הגוי היתה מצד אחר של חומרא, כי הנה בס' הנדמ"ח פ"י רבי נתן אב הישיבה' על המשנה [שלדברי המו"ל חי בא"י כשני דורות לפני הרמב"ם] בפ"ד מ"ב כ' שהיו בדורו יראים שהחמירו על עצמם שאף מכזיב ולהלן לא אכלו כלל מתבואה קטנית וירק שזרע הגוי בשביעית, כי נקטו כדעת הגאונים הנ"ל שכל נזרע בשביעית אסור באכילה אפי' זרע הגוי בשדהו, והמה החמירו כן אף מכזיב ולהלן, והוא ז"ל כותב שאסור להחמיר בזה נגד המפורש במתני' רפ"ו דמכזיב ולהלן נאכל, עי"ש, ובריש פ"ו כ' שם להדיא ד"לא נאכל' היינו שהפירות הבאים מזריעת הגוים בא"י אסורים באכילה, והמובן מדבריו הללו כי המנהג בכל א"י היה שלא לאכול מתבואת הגוים שנזרעה בשביעית בשדותיהם כמו שאסורין פירות האדמה של ישראל, ומכזיב ולהלן לצד צפון אכלו כדתנן נאכל, והיו שהחמירו אף מכזיב ולהלן, ולכאו' טעמם של המחמירים היה לחוש דלמא הלכה כמ"ד קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא ולומר דמתני' רפ"ו אזלא כמ"ד לא קדשה לע"ל ולפיכך הקלה בכיבוש עו"מ דהיינו מכזיב ולהלן, וזהו שכ' הוא ז"ל שכיון דסתם מתני' הכי דנאכל ולא נמצא בזה פלוג' הרי ודאי מותרין הם מאיזה טעם שיהיה.

ולפיכך מסתברא מילתא שאנשי צור ששלחו השאלה הנ"ל להרמב"ם עיקר שאלתם היתה על פירות הגוים הגדלים במקומם

הביעור כמו פירות שבקרקע הישראל, אבל בסוריא אין בפירותיהם שום קדושה ונוהגים בפירותיהם התלושים כמו בפירות שאר השנים זולת בפירות המחוברים שלהם אסור לנו לסייעם בתלישתן כדרך הקוצרים כדתנן אין עושין בסוריא במחובר והזכרנוהו בחיבורנו הגדול בהל' שביעית פ"ז אצל דין אין מחזיקין ידי נכרי בידים שגם בסוריא נוהג הדין הזה, ובסוריא אף אין בפירותיהן חיוב תרו"מ בשאר השנים אפי' ימרחם ישראל ואפי' בארץ ישראל וכמו שכתבנו כ"ז בחיבורנו בפ"א מתרו' שבסוריא פטורים הפירות מתרו"מ ומשביעית, והדין הזה של פטור סוריא בפירות הגוים משביעית ומתרו"מ נתברר לנו ממשנה בסוף מס' חלה דתנן ישראל שהיו אריסים לגוי בסוריא רבן גמליאל פוטר פירותיהן במעשרות ובשביעית והלכה כמותו כדתנן בתר הכי, שמזה מתברר שפירות הגוי בסוריא אין בהם חיוב תרו"מ ואין בהם קדו"ש, ומזה גם יתברר לנו שבא"י גופה חייבים פירות הגוי במעשרות ובשביעית, וזהו שכתבנו בחיבורנו בפ"א מתרומות שלא הפקיע הגוי בקנינו הקרקע שבא"י מן המצוות דהיינו כל המצוות התלויות בארץ, ונסמכנו בזה על המפורש בגמ' בכורות ובשאר מקומות בתלמודנו שהלכה אין קנין, ומה שתראו בחיבורנו הגדול בענין תרו"מ שהקונה פירות הגוי ממורחין בא"י פטורין מתרו"מ אל תלמדו מזה כלל לפטורן כמו כן משביעית אחרי שמירחן הגוי כי תנאי מירוח ישראל הוא דין האמור רק גבי תרו"מ שיש בהם תנאי לחיובם מלבד עצם גדולם בא"י והוא שאין הפירות חייבים מעצמם בתרו"מ בלתי מירוח ולמדו חז"ל מקרא שמירוח הגוי אינו מחייב בתרו"מ, וזה אינו שייך לשביעית כי לענין שביעית כבר בגדילתן במחובר מתקדשים הפירות ואינם צריכים לתנאי נוסף, ולכן הדין שבא"י חייבים פירות הגוי בכל דיני שביעית כפירות של ישראל אבל בסוריא פטורים, וכתב משה, ע"כ ההשערה, ואם שלח להם ביחד עם התשו' הזו

בפלוג' די"ק ואי"ק, ובפשוטו כל ראיות מהרי"ק מוכיחות דלכו"ע אסור].

והעירני חכ"א דיש כאן בפיה"מ מהדו"ב שיטה אמצעית דדוקא כשחזר הישראל וקנה הקרקע מתחייב בערלה ודלא כמסקנתו בהל' שאפי' נטע לעצמו חייב, וה"ז כעין מש"פ הב"י גבי תרו"מ דדוקא כשקנה הישראל הקרקע [או הפירות, ואכמ"ל] מתחייב ולא כשהן ברשות הגוי, וא"כ משמע דהוי ס"ל להר"מ באותו זמן דערלה תליא בדין י"ק ואי"ק [וכדברי מהרי"ט הנ"ל] ולפיכך עד שקנה הישראל הקרקע אין הפירות אסורין משום ערלה, וסייע מזה לומר שאכן כוונת הב"י היתה דדוקא כשחזר ישראל ולקח הקרקע מתחייב, ודלא כמו שנתפרש לעיל שלא זו כוונת הב"י.

אבל נראה דכ"ז אינו נכון, כי דבר ידוע הוא שהר"ם דרכו היה לתקן בתוך הנוסח של מהדו"ק ולא כתב מהדו"ב מחדש, וכאן מחק חלק ממש"כ במהדו"ק 'שנטע לישראל בשכר וכו' אבל אם נטע לעצמו וקנה ממנו הישראל אינו חייב' והשאר מזה 'שנטע לישראל או כשנטע לעצמו וקנה הישראל חייב', ואכן כן ראיתי בצילום כתי"ק הרמב"ם עצמו בל' הערבי, וממילא ניכרים הדברים שתיקן כן הר"ם אחר שחזר בו וכו' בהל' שפירות הגוי חייבין בערלה בכל גווני, ומה שלא מחק ממהדו"ק המילים 'וקנה הישראל' היינו מפני שלא ראה צורך למחקו משום דסתמא דמילתא כשדנים על איסור היינו כשקנה ישראל הפירות, ולא עלה על דעתו שידייק מאן דהוא דהפירות עצמן מותרין אם לא לקחן, עוד אמר לי בקי בל' הערבי שהתרגום

שהרי צור היא לצפון מכזיב והיא נכללת בארץ שמכזיב ולהלן ועד הנהר וכמבואר בכ"מ בירו', ומכיון שהיו מנהגים חלוקים בזה כנ"ל שלחו לשאול פי הרמב"ם מה פי' המשנה רפ"ו ומה דין זריעת הגוים בא"י ובסוריא, וזהו ששאלו 'על מה שזורעים הגוים', ולפי"ז יתכן שזהו המכוון במה ששאלו 'איך יהא הדין בזמננו' היינו בזה"ז שאחר קדושה ראשונה [והיינו כנ"ל דתלוי הדין איך קימ"ל קדושה ראשונה בטלה או לא בטלה], והשיב להם הר"ם דלא מבעיא מכזיב ולהלן שהוא מותר אף לדעת הגאונים אלא אף בא"י שכבשו עו"ב נמי שרי באכילה לדעתו, כי לדעתו אי"ז כוונת המשנה 'לא נאכל' וכנ"ל, וכלל הר"ם בתשובתו שאף ספיחי שדה ישראל בסוריא מותרין.³

י הנה בפיה"מ להר"ם ריש ערלה בפיה"מ הנדפס פי' 'ואמרו נכרי שנטע. ענינו שנטע לישראל בשכירות או בחנם שרצה לטרוח בשבילו מעצמו אבל אם נוטע הנכרי לעצמו וקנה ממנו הישראל אחר כן אינו חייב בערלה' אבל במהדו"ב הנדמ"ח חזר ופי' 'נטע הגוי בין לישראל בין לעצמו וחזר הישראל וקנהו', והנה בהל' ודאי חזר בו הר"ם ממש"כ בתחילה במהדו"ק דדוקא נטע לישראל חייב ופסק דאפי' נטע לעצמו חייב, וכן מבואר בתשו' שלו בענין ספק ערלה, ומבואר בכל דבריו שם ושם דאף פירות של הגוי אסורין בערלה ולא רק כשקנה ישראל אח"כ הקרקע או האילן, [וכבר הביא מהרי"ק בפי' הר"ם ושאר אח' ראיות רבות לזה, והמהרי"ט בתשו' הידועה [סי' מ"ג] כ' דמש"כ בפיה"מ אזיל בשיטתו הקדומה דקימ"ל יש קנין, וצ"ע דהיכא מצינו שיהא ערלה בשל הגוי תלוי

3. יש לדעת כי זמן שליחת שאלותיהם לפי התאריך הרשום בסוף הקובץ היה לפני שגמר הרמב"ם את ספר הי"ד לפי הידוע, וקצת משמע ממה שמזכיר הר"ם בתוך תשובותיו שם כמ"פ 'ומתוך חיבורנו הגדול יתבאר לכם' ועוד לשונות כיו"ב, שכבר נתפרסם חיבורו, וזה יוכיח לכאור' שנשלחו חלק מהשאלות בשנים מאוחרות יותר [כי מקובל שלא נתפרסם חיבורו לפני שנת התקל"ט] ומ"מ יל"פ כוונתו שמדבר לעתיד כשיגיע אליהם חיבורו יתבאר להם, ושמה כבר נתפרסם חלק זרעים, ומ"מ הרבה מהשאלות ודאי נשאלו כשלא ראו השואלים את חיבורו שהרי הרבה משאלותיהם הם דינים מפורשים בס' הי"ד.

לה משעת נטיעתה כמבואר בירו' שם], ה"ה י"ל
בשדה הגוי כה"ג.

בדברי הרמב"ם פ"א מתרו' ה"י דלמ"ד
י"ק הופקעה הקרקע מקדושתה וכשחזור
ישראל ללקחה הוי כביבוש יחיד

יא כתב הר"ם בפ"א מתרו' ה' י' דקימ"ל אין
קנין וגוי שקנה קרקע בא"י הרי היא
בקדושתה ולפיכך אם חזר ישראל ולקחה חייבת
בכל מן התורה ואינה כביבוש יחיד, הנה מה
שפסק אין קנין ופירש 'והכל מן התורה' היינו
כמו שביאר הר"ם בתשו' דכל פלוגתייהו אינה
אלא אי חיובה מדאו' או מדרבנן דמודה מ"ד
י"ק שחייבת מדרבנן בתרו"מ, וכמו שמבואר ד"ז
בירו' ובבבלי בכמה מקומות, וכ"כ התוס' ושאר
ראשונים וכמדו' שאין חולק, ומה שפסק הר"ם
אי"ק אע"ג דבירו' בפ"ה דדמאי נקטו הלכה
דחייב רק מדרבנן ד"ק, היינו מפני שבש"ס שלנו
מוכח בכמה דוכתי דקימ"ל אי"ק ובעיקר בגמ'
בכורות יא' דאמרינן מעשרן דאי"ק וגם דרשא
דריב"ל דכי תקחו מוכחת דאי"ק, כן כ' הר"ם
בתשו' וכמשי"ת להלן, וגם גמ' דמנחות סו'
דאוקמוה לפלוג' דתנאי במירווח הגוי ולא בי"ק
ש"מ דנקטה גמ' הלכתא דאי"ק ולפיכך אוקמוה
לכולי תנאי דאי"ק ופליגי במירווח, וגם מתני'
גיטין הא אוקמה רב אשי בתראה כמ"ד אי"ק
בתירוץא דשני תקנות הוי וכו', ובאמת מתני'
א"ש טפי לפי"ז הא דתנן דהוי מפני תיקון העולם
בביכורים גרידא שרק בזה היתה התקנה הראשונה
דלא ליתי מפני שהוא בשב ואל תעשה שאינו
טובל משא"כ בתרו"מ דלא תקנו כן לעבור על
איסור טבל בקום ועשה, ותקנה שניה היתה מפני
תיקון העולם כי היכי שיפדו השדות מן הגוים
החזירו הדבר לעיקר דינו, ואילו למ"ד י"ק הלא
נוהג מדרבנן כל מצוות התלויות בארץ בקרקע
שלקח ישראל מן הגוי כמשנ"ת לעיל וא"כ מאי

המדוייק של ה' הערבי הוא 'וקנה ישראל' וכמו
שתרגם המתרגם הותיק וכפי שנד' בפיה"מ, ולא
כפי שתרגמו בנדמ"ח 'וקנהו' דמשמע דקאי
אאילן, וא"כ מוכח מדלא פירש הר"ם להדיא
דדוקא קנה הקרקע או האילן מתחייב הפרי
מבואר דאף בקנה הפרי לחוד אסור וש"מ שהפרי
עצמו אסור ולא דק הר"ם למחוק כל ה' כיון
דליכא למטעי שאין לך מי שיטעה שרק אם קנה
ישראל הפרי הוא דאסור אבל לאכל בלא קנין
מותר שאפי' ע"ה לא יטעה בזה.

ותדע, שהרי בהל' טרח הר"ם והדגיש ב' בין
שנטע לישראל בין שנטע לעצמו'
שמוכן בבירור שכתב כ"ז לאפוקי משיטתו
הראשונה דדוקא נטע לישראל חייב, ובודאי
שבל' זה כלול שאף פירות הגוי אסורין, והשתא
אילו היה לו שיטה אמצעית [היינו במהדר"ב של
פיה"מ כנ"ל] דדוקא כשקנה הישראל הקרקע
או האילן הרי היה לו לפרש בהל' את חזרתו
מהשיטה האמצעית הזאת ולכתוב להדיא דאף
פירות של קרקע ואילן גוי אסורין ולא רק בקנה
ישראל הקרקע או האילן, אלא ודאי לא עלה על
דעתו שיש שום חילוק בזה.

מיהו באמת אפי' לו יהיבנא שהיתה לר"ם
בתחילה שיטה שאצל הגוי פטורה
מערלה ורק כשחזר ישראל ולקחה מתחייבת,
אין זאת אומרת שהקרקע ביד גוי מופקעת ולא
ינהגו בה שאר איסורי מצוות התלויות בארץ,
דהא כה"ג מצינו בשדה הקדש דתניא [תוס'
ערלה ה"ד] ופסקה הר"ם שאם נטע ואח"כ
הקדיש חייבת בערלה ואם הקדיש ואח"כ נטע
פטורה אבל אם פדאו באמצע שנות ערלה הדר
ונאסר וכן מפורש בירו' ערלה פ"א ה"ג, והרי
שדה הקדש ודאי לא הופקעה מאיסורי מצוות
התלויות בארץ דהא נוהג בה שביעית כנ"ל
אות ב', ומ"מ פטורה מערלה מדכתיב ונטעתם,
ואעפ"כ כשלקחה ישראל הדרה ונאסרה [ומונין

הכל דמאי ופירות הגוי מחמת עצמן פטורין מפני שפירות שמירחן הגוי פטורין מכלום, מיהו בסדר טהרות אין לנו כת"י של הר"ם ושמה תיקן, ואמנם עיקר הפי' תמוה שיאמרו חכמים בל' 'אפי' ישראל א' עשה פירות הגוי דמאי' הא הכי הול"ל 'אם כולן גוים פטור ואם ישראל א' שם נעשו דמאי' דהא לא שמענו שת"ק הקל בכה"ג שמיעוט דמאי יאסור הרוב של פטור [ואדרבה דעת ר"מ ידועה דחייש למיעוטא] ועוד דבירו' דמאי פ"ג איתא להדיא דהישראל האחד הקל על כל האוצר דאמר התם ר' יהושע בן קבסוי טהור א' מזה על הרבה טמאים למדתיה מאוצרה של יבנה דאמרי חכמים אפי' ישראל אחד וכו'].

יב ומה שמבואר מתוך דברי הר"ם הנ"ל דאי הוי נקטינן י"ק הוי דינא שאפי' חזר ישראל ולקחה אינו חייב מדאו' אלא ככיבוש יחיד, הנה מבואר בזה שיטת הר"ם בתשובתו דאכן כך פירש הסוגיא בגיטין מ"ז שהנידון דיי"ק ואיי"ק הוא גם בחזר ישראל ולקח הקרקע בפירות שיגדלו בה מכאן ואילך וכמשי"ת, אבל תחילה יש להקדים דבר ברור ופשוט שמוכח להדיא מתוך דברי הר"ם בהל' וביותר בתשובתו וכן מוכח מתוך הגמ' כמו שהארך בזה מהרי"ט בתשו' בראיות ברורות, דעיקר פלוג' דיי"ק ואיי"ק לדעת הר"ם הוא אם נפקעה קדושתה בבעלות הגוי דלמ"ד י"ק הופקעה ולמ"ד אי"ק לא הופקעה כלל כשקנאה הגוי וכמו שהתחיל הר"ם בתחילת הל' י' 'לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה וכו' כאילו לא נמכרה לגוי מעולם', ונמצא דגם כשהקרקע עדיין אצל הגוי וקנה ממנו ישראל פירות נמי תליא חיוב הנך פירות בפלוג' דיי"ק ואיי"ק דלמ"ד י"ק נפקעה קדושתה אצל הגוי וממילא הפירות פטורים מדאו', ולמ"ד אי"ק שלא הופקעה הרי הפירות הללו חייבין גמורין מן התורה כמו שאר קרקע שביד ישראל וכש"כ הר"ם בהי"א בדין לקח ישראל פירות מן הגוי ומירחן 'חייבין בכל מן התורה'.

שנא ביכורים דנקט תנא טפי מתרו"מ ועוד מאי לישנא דתיקון העולם הלא איסורא וחיובא דרבנן הוא כמו שאר איסורי דרבנן בתרו"מ וביכורים [ועי' בזה להלן אות יג'], גם אוקימתא דמתני' דפאה בלשו"פ של גוים דאוקמוה למ"ד י"ק בלשו"פ של ישראל שליקטו גוים דחוקה הן מצד הלשון דהו"ל למתני' שליקטו גוים' והן מצד הסברא לומר דאדעתא דגוים לא אפקר, ומאידך אוקימתא דתרתיה ברייתות בסוריא מחוורות הן מצד דא"ש טפי לפי"ז הא דקתני בהו' 'פטורות' דבסוריא אכן פטורות לגמרי ואילו בא"י למ"ד י"ק הלא חייבות מדרבנן, ועוד דבתוספתא שלנו אכן קתני בהנך תרתיה ברייתות להדיא דבסוריא מיירו וש"מ דס"ל להנך ברייתות אי"ק מדלא איירו כה"ג בא"י לענין חיובא דאו'.

מש"כ בכס"מ שם לשאול דכמה משניות בסדר זרעים מורות דיי"ק, הוא תמוה דהיכן משמע בסתם מתני' דיי"ק הא אדרבה כולהו מתני' מחייבי בשל גוי, ואולי ט"ס הוא בכס"מ ונתכוון לומר שהר"ם בפיה"מ כתב כמ"פ דלא קימ"ל כהך מתני' דס"ל אי"ק אלא קימ"ל י"ק ובא הכס"מ לומר דהר"ם חזר בו ממש"כ בפיה"מ, וכהיום נדפס פיה"מ מהדו"ב של הר"ם ושם אכן תיקן הר"ם דהלכה דאיי"ק, ויש מקומות שנשמטו ממנו ולא תיקן, ואלו המקומות שתיקן, בפאה פ"ד מ"ט ובדמאי פ"ה מ"ט ובתרומות פ"ט מ"ז ובגיטין פ"ד, ואלו המקומות שלא תיקן, דמאי פ"ג מ"ד ובפ"ו מ"ב, וראיתי שבמכשירין פ"ב מ"י ג"כ תיקן ותמורת מש"כ במהדו"ק 'והלכה כחכמים' תיקן 'והלכה כר"מ', מיהו עדיין תמוה בתרתי, חדא, שהשאר כל הנוסח 'ור"מ לבדו הוא דס"ל אין קנין אבל חכמים סוברים י"ק', ועוד דמסיק 'הל' כר"מ' והרי באוצר שהוא פירות ממורחין עסקינן וא"כ הלא פטורין מפני מירוח הגוי ואמאי הוי פירות הגוי ודאי, ולכאו' הו"ל לפ' לאחר חזרתו דחכמים דהכא נמי ס"ל אי"ק והישראל הא' עשה

נמי פטורין ולא כבא"י שהן חייבין מה"ת מפני שאי"ק בא"י, וכ"ז דברים ברורים שאין מקום להרהר בהם אחר דברי המהרי"ט, וגם אין שום קושי בל' הר"ם בענין הזה שכן דרך הר"ם בכ"מ שמקדים כלל והולך ופורט אחריו כמה דינים היוצאים, [ובמהרי"ט כ' דלקיחת הקרקע דנקט הר"ם כאן הוא בשביל דין ביכורים שאיננו רק בלקח קרקע, וג"ז אמת הוא], וישנה תשו' [בנדרמ"ח הוא סי' ש"ז] שכתבה הר"ם כשעדיין הוי ס"ל הלכה י"ק ושם פורט ההלכות באותו הסדר שכתב בהלכותיו ומתחיל מדין זה של חזר ולקחה דחיובה מדרבנן וממשיך בלקח פירות דחיובם מדרבנן ופורט שאר כל הדינים, אע"פ שלכאור' היה הסדר הראוי לכתוב מקודם לקח פירות ואח"כ רבותא טפי בחזר ולקח הקרקע דאף זהו מדרבנן גרידא מ"מ בחר לכתוב כן מכיון דלקח קרקע מתני' היא בגיטין, וממילא פשוט דכשחזר בו לפסוק אי"ק כ"ש שיפרוט כך ההלכות מן הקל אלא הכבד דחיוב דאור' הוא, וכבר הארכנו בזה בסייעתא רבא משמיא בקונטרס מנחת אמת בשנת השמיטה תשנ"ד.

ומש"כ הר"ם שם 'בסוריא י"ק להפקיע מן המעשרות ומן השביעית כמו שיתבאר', הנה בתשו' [בנדרמ"ח הוא בסי' שח] האריך והביא ממתני' דסוף חלה ישראל שהיו אריסין לגוים בסוריא ר"א מחייב פירותיהן במעשרות ובשביעית ור"ג פוטר וכו' חזרו לנהוג כדברי ר"ג, והביא גם מגמ' גיטין מג' ב' אבל האריסין וכו' אע"פ שעשה לה נימוסו פטורה מן המעשרות ומן השביעית [לפנינו בגמ' ליתא זמן השביעית], ומוקי לה הר"ם בסוריא, ורש"י פי' שם דאזלא כמ"ד י"ק, וממש"כ הר"ם דיש קנין בסוריא להפקיע משביעית למדנו דעת הר"ם דכל פלוג' ד"ק ואי"ק נוגע גם לשביעית דמ"ד י"ק פוטר מן השביעית ולהכי בסוריא לדידן שדה הגוי פטורה מן השביעית ונחלקו תנאי מה דין אריסות ישראל בפירותיו אם חשיב כשדה הגוי אם לא,

ופשוט שדברי הר"ם בהל' י"א הם המשך של הלכה י' שהקדים דקימ"ל אי"ק ואח"ז פורט הר"ם והולך כל הנ"מ שבין מ"ד י"ק למ"ד אי"ק, ומש"כ בהל' י' לפיכך וכו' הוא תחילת הפירוט וקאי האי 'לפיכך' אכל מה שיכתוב להלן בדין תורה, ופורט והולך מן הקל אל הכבד, ראשונה שאם חזרה הקרקע ליד ישראל ה"ז כאילו לא לקחה הגוי מעולם כל' הר"ם, והיינו מתני' דגיטין דקתני חזר ישראל ולקחה שלמ"ד י"ק אינה חייבת בכל החיובים אלא מפני תיקון העולם מפני שכבר הופקעה ומה שקונה אותה הישראל לא עדיף מכיבוש יחיד [ומתני' נקטה ביכורים אבל כוונת מתני' דמדרבנן חייבת אף בתרו"מ כמשנ"ת לעיל מתשו' הר"ם דתיקון העולם דתנן במתני' איירי בכל מצוות התלויות בארץ ולא רק בביכורים, ועי' בזה עוד להלן אות יג'], ולדידן דקימ"ל אי"ק חייבת בכל מן התורה ותיקון העולם דתנן היינו רק לאפוקי מתקנה הראשונה כדמפרש התם בגמ', ואח"כ מוסיף הר"ם והולך שמכיון שלא הופקעה כלל בהיותה תחת ידי הגוי ע"י קנינו ממילא אף הפירות שצמחו אצל הגוי דין תורה שהן חייבין בכל, ופורט והולך הדינים בזה, עד שבא לחילוק היחיד שישנו בין גדלו אצל הגוי לבין גדלו אצל הישראל שהוא רק כלפי תקנתא דרבנן דהיינו במירוח הגוי שפטור מן התורה וחייב מדרבנן שבאותה תקנה דרבנן לחייב מירוח הגוי חילקו בין פירות שגדלו אצל הישראל לבין פירות.

ובזה א"ש מש"כ הר"ם בה"י דבסוריא יש קנין אע"פ שהקונה שדה מיד הגוי שקנה בסוריא חייבת כמו בקרקע שהיתה שם מעיקרא של ישראל כמבואר כאן בדינים שפירט הר"ם אח"כ, ובע"כ דהך יש קנין דקא' הכא בסוריא איננו לגבי גוונא דחזר ישראל ולקחה שדיבר במציעתא אלא הוא לגבי הזמן שהשדה אצל הגוי שהוא רישא דהך הלכה, ועלה קאי לומר דבסוריא אפי' יקח ממנו ישראל הפירות וימרחן

אבל לפי"ז יש תימה במה שאמרו בגמ' למ"ד אי"ק דמעיקרא תקון שלא יביאו כדי שלא ימכרו וכיון דחזו דמיפטר לא התאמצו לפדותה ומשתקען ביד גוים הדרו רבנן וביטלו התקנה, ומשמע דתקנה ראשונה למ"ד אי"ק היתה לנהוג בה כמו למ"ד י"ק דנפקעה קדושתה, והשתא אם איתא שכל הפטור למ"ד י"ק אינו אלא לפירות שביכרו ביד הגוי אבל מה שיגדל בידי ישראל משנה זו ואילך חייב א"כ למה הוי סברי אינשי דנפקעה קדושתה והא חזיין דמשנה הבאה ואילך נוהגים בה כל דיניה כשאר קרקעות שהן בידי ישראל מעולם, וזה מסייע להר"ם דאכן למ"ד י"ק כבר לא תחזור להתחייב מדאו' אפי' לאחר שקנאה ישראל וכן נמי למ"ד אי"ק כן היתה התקנה הראשונה שלא יביא כלל מכאן ואילך וממילא סברי דפקעה קדושתה, וגם סתמא דלישנא דמתני' לגי' 'ולקחה' דלא קתני לקחה עם פירותיה משמע ודאי שהנידון אף על פירות שיגדלו בה מכאן ואילך, ומזה הוציא הר"ם דאכן למ"ד י"ק אינה חוזרת להתקדש בקנין ישראל מפני שהוא כיבוש יחיד, וזש"כ הר"ם בפיה"מ מהדו"ק ד'הלוקח השדה אינו חייב בכיורים מד'ת מפני שהכלל בידנו יש קנין לגוי בא"י להפקיע מן המעשרות ולפיכך הקונה ממנו לא היה חייב להביא כיורים מאותה שדה מפני שקנאה מגוי אלא מפני תיקון העולם יביא כדי שידע שאין קנין הגוי בא"י קנין גמור וישתדל לפדות אותה השדה מיד גוי לפי שהיא עומדת בקדושתה במתנות מסוימות עכ"ד, ונראה מזה שהוציא הר"ם ממש"א בגמ' למ"ד אי"ק דתקנה שניה לחייב היתה בעבור שלא תשתקע ביד הגוים כמו"כ למ"ד י"ק מתפ' הכי תיקון העולם דתנן דכולא חיובא דרבנן בקרקע זו לחייבה בכל המצוות הוא כדי שיפודה ולא תשתקע, ובאמת משמע כן מסמיכות המשניות לענין מוכר עצמו ואת בניו לגוי [ומשאר המשניות הקדומים בענין עבדן שענינם פדיון, ולכאז' צ"ב דפשוטו חיובא דרבנן הוא כעין חיוב בעצין שא"נ וחיוב לקוח

ולמ"ד אי"ק נוהגים דיני שביעית בשדה הגוי ופירותיה, וכן מפורש בתוס' ושאר בכ"מ דפלוג' דאי"ק וי"ק נוגע גם לדין שביעית בשדה הגוי, ומיהו ע"י להלן אות כה' מדברי החזו"א בזה.

והנה גדולי הדורות האחרונים נתקשו מאוד במה שמשמע מדברי הר"ם דנקט דלמ"ד י"ק אף אחר שתחזור השדה ליד ישראל תהא פטורה מדאו', והקשו בזה הן מן הסוגיא בגיטין כדלהלן והן מכמה קושיות נוספות, ויש מגדולי האחרונים [הגר"ח הלוי והחזו"א] שנטו לפרש שאין כוונת הר"ם כאן דאכן למ"ד י"ק הופקעה הקרקע לגמרי אלא הר"ם הקדים כאן בהל' י' הקדמה כללית המוסכמת לכו"ע לאפוקי מסברא אפשרית שהופקעה הקרקע לגמרי מקדושתה, אבל מלבד שהוא דוחק בל' הר"ם כאן הרי בתשובת הר"ם מבואר להדיא דאכן הוי ס"ל דלמ"ד י"ק הופקעה לגמרי וישראל יחיד הקונה ממנו אי"ז מתקדש אלא ככיבוש יחיד, וכן מפורש בפיה"מ במהדו"ק ובמהדו"ב, וכן כ' הגר"א בביאורו יו"ד שלי"א סק"ח.

יג) והנה מקור הר"ם לומר דאפי' חזר הישראל ולקחה פטורה מדאו' למ"ד י"ק הוא ממתני' גיטין מז' דאיתא הגי' בירו' 'וחזר ישראל ולקחה הלוקח מביא כיורים מפני תיקון העולם', [ובנוסח המשנה שבכת"י הר"ם בפיה"מ איתא 'וחזר ולקחה ממנו, ישראל הלוקח מביא כיורים'] שאמ' בגמ' דלמ"ד י"ק איתא מתני' כפשטה, וכן הביא הרמב"ן ושאר ראשונים גי' דמתני' בשם ר"ח וכן הגי' ברי"ף ובבעה"מ, ובתוס' הביאו שם גי' ר"ח 'הלוקח מביא' מבלי 'וחזר ולקחה' אבל כבר פי' הרמב"ן ושאר ראשונים שאף לגי' זו הכוונה בשלקח השדה, אלא שהרמב"ן והתוס' ושאר פי' שלקח השדה עם הפירות שביכרו ביד הגוי והנידון אינו אלא לענין הנך פירות שביכרו אצל הגוי וכן משמע דעת התוס'.

הפי' שבמהדו"ק גם במהדו"ב הנדפס אצלנו, מיהו כל הבודק תיקוני הר"ם יראה שיש כיו"ב הרבה בתיקוני הר"ם שהשאיר לשונות שאינם מנוגדים לגמרי לתיקונו, וחד מינייהו בניד"ד במס' מכשירין שהובא לעיל אות י"א

[ונראה בפיה"מ שמפרש מש"א בגמ' למ"ד אי"ק דתקנה ראשונה מפני שהיו הגוים מייקרין דמיה כשבא ישראל לקנותה מהן מפני שקיימת בכל קדושתה [א"נ יל"פ שמפני שהיו הישראלים בינם לעצמם מעלים דמיה זה לזה ועי"ז היה בעלים הראשונים נפסד כשבא לפדותה שבקשו ממנו דמים יקרים] וכ' בתוי"ט דנראה דגרס בגמ' דקא מייקרי ומזבני תקינו להו דלא ליתו [ומשמע בתוי"ט שהר"ם ל"ג כבגמ' דילן דסברי בקדושתיהו קיימי, ולא זכיתי להבין מה ק' בגי' דילן להר"ם דהא מפני דסברי ישראל דבקדושתה קיימי ממילא מעלים הם במחירה, ואולי שיטפא נקט ולא נתכוון אלא לומר דגרס מייקרי' במקום מקרי' ועכ"פ יל"פ לדעתו [וכן לשאר הרא'] שתיקנו רק שלא יביא ביכורים אבל תרו"מ לא ביטלו וזש"כ הר"ם 'שיראו שכבר פחתה קדושתה', שבזה א"ש מאי דנקטה מתני' ביכורים לבד, ושאר הראשונים מפרשים הגמ' כפשוטה 'מקרי ומזבני' היינו דלעומת מה שאמרו בסוף דחזו דמאן דלא סגי ליה מזבן ומשתקען כלפי זה אמרו בתחילה דסברי וכו' היינו שהיו מקילים באיסור מכירה לגוי מפני שטעו לומר שטעם האיסור רק מפני שמפקיעה מקדושה [וכמש"א בגמ' שלנו בע"ז] וכיון שראו שאפי' ביד הגוי נשאת בקדושתה שהפירות שגדלו ברשותו חייבין כמו פירות שגדלו בשדה הישראל, באו להקל למכור וכדפירש"י דסברי אין אנו נעשים בדברי, ונראה דהגי' הנכונה היא דחזו דמקרי ומזבני' דהיינו דזמנין אירע שמוכרים [וכע"ז עירובין סב' זמנין דמקרי דדייר' ובסוכה כ' כיון דמקרי ויתבי עלייהו' ובכתובות עב' זמנין דמקרי

דבפשוטו טעם גזרת חכמים דזמנין דמחליף, וכן משמע בתשו' הר"ם שפי' הגמ' כאן דאף למ"ד י"ק מ"מ חייבת בכל המצוות מדרבנן.

אבל נראה שבפיה"מ אזיל בזה בדרך אחרת מבתשו', שדייק ממה דנקט תנא דמתני' ביכורים ולא נקט תרו"מ, וזו אמנם שאלה אדעת התוס' ושאר שפי' שהנידון בפירות ששעת חובתן היתה אצל הגוי בין לביכורים בין לתרו"מ, וא"כ למה נקט התנא ביכורים בלבד, אבל לדעת רש"י א"ש דלמ"ד אי"ק חייבת בביכורים מה"ת וחייב המוכר לקנות מהגוי ולהביא, ולמ"ד י"ק חיוב הביכורים הזה לקנות ולהביא הוא מתיקון העולם] ומזה נקט דבין למ"ד אי"ק בין למ"ד י"ק הנידון בביכורים בלבד, דלמ"ד אי"ק דתרי תקנות הוו היתה התקנה הראשונה רק לפטור מביכורים דבזה הוי סגי להראותם שכבר פקע קצת קדושתה ולא יעלו במחירה [ועוד דמתרו"מ א"א לפטור דהא עקרו בקו"ע לאכול טבל], ולמ"ד י"ק נמי אילולא טעם תקון העולם כדי שישתדל לפדותה לא היתה חייבת בביכורים אע"פ שחייבת בתרו"מ מדרבנן כדין כיבוש יחיד דלא חייבו חכמים ביכורים בכיבוש יחיד כדמשמע במתני' סוף חלה שבסוריא שהיא כיבוש יחיד רק מקבלין מן המביא אבל אין חיוב להביא [ויהא מזה ראי' דמש"כ הר"ם ריש פ"ב מבכורים דמביאים מערי סיחון ועוג ומסוריא אין הכוונה שחייב להביא אלא שמביא ומקבלין ממנו, ועי' חזו"א ערלה סי' י"א סק"כ, ואכמ"ל] ולכך הוצרך התנא לומר דחייבוהו בביכורים כשלקחה אע"פ שהיא כיבוש יחיד.

אבל מל' הסיום שבפיה"מ 'במתנות מסוימות' משמע קצת דנקט דרך בביכורים חייבוהו, ויל"פ דנקט דנהי דבסוריא חייבו חכמים תרו"מ בכיבוש יחיד מ"מ בשאר כיבוש יחיד לא חייבו תרו"מ ורק בביכורים חייבוהו וסגי בהכי בשביל רצו לפדותה [וקצת תימה שהשאיר הר"ם סוף

דאה"נ שאלת הגמ' היתה דבשלמא אי ס"ל להך תנא י"ק א"ש דהופקעה בקנין הגוי ואפי' יקנה ישראל אח"כ השדה ממנו כבר פטורה מדאו' דהוי כיבוש יחיד וא"ש הך ברייתא דאיכא למימר דס"ל לתנא דהך ברייתא דאף חיובא דרבנן לא תקנו אלא במה שגדל ביד ישראל ומדין כיבוש יחיד לפיכך אם הביאה שלישי אצל ישראל חייבת אבל כל פירות שגדלו אצל הגוי פטורים אף מדרבנן אבל כמ"ד אי"ק א"א להעמידה, [עוד י"ל עפ"י דעת הר"ם דס"ל דמירוח הגוי לא חייבו חכמים אלא בפירות שגדלו אצל ישראל והיינו אף למאי דקימ"ל אי"ק, א"כ הא יל"פ ראיית הגמ' מהך ברייתא דנתחייבה דאיכא לאוקמה במירוח הגוי וס"ל לגמ' התם דלמ"ד אי"ק אין טעם לחלק בין הביאה שלישי אצל ישראל או אצל הגוי ורק אם י"ק י"ל שלא חייבו חכמים במירוח הגוי אא"כ הביאה שלישי אצל ישראל] ולמש"כ לעיל מפיה"מ מהדו"ק אפשר לומר דכולא חיובא דרבנן למ"ד י"ק הוא כדי שלא תשתקע ולזה סגי בתקנה זו דכל הקונה הקרקע יתחייב מכאן ואילך.

טז והר"ם הביא להלכה הך ברייתא דכבר נתחייבה שם בהל' י"ח גבי סוריא וכמו שהעמידה בגמ' למ"ד אי"ק, אבל צ"ע מש"כ הדין רק בחזר ישראל ולקח הקרקע ל"ל ליקח הקרקע ולא סגי בלקיחת פירות מאחר שבשעת הבאת שלישי היתה הקרקע עם פירותיה של ישראל, ואין לומר דלאו דוקא הוא דבתשו' הר"ם מפורש שהוא דוקא וכמש"כ שם בכס"מ בשם הר"י קורקוס, ונהי דאיכא למימר דדייק לה הר"ם מל' הברייתא דקתני חייבת שכבר נתחייבה ולא קתני חייבין שכבר נתחייבו [ואע"ג דבשעת הבאת שלישי בעינן שתהא הקרקע ביד ישראל דהכי דינא דסוריא דאזלינן בתר בעל הקרקע כדתנן במתני' פ"ו דדמאי ובסוף חלה וכמו שפסק הר"ם לעיל בהט"ו, מ"מ מצי למתני חייבין שכבר נתחייבו אחר שכבר הודיעונו

ואכיל' ובמכות ח' איכא דמקרי ויתבי' או שצ"ל דחזו דקא מקלי ומזבני' דהיינו שמקילים לעצמן ומוכרים, ושור' מביאים מכת"י הש"ס דקא מפשי ומזבני', ובכת"י אחר דחזו דקא מיייתו מקרי ומזבני' דהיינו שראו בנ"א שמביאים ביכורים].

יז וצ"פ לדעת הר"ם מה שאמ' בגמ' דמ"ד י"ק יליף לה מדגנך ולא דגן הגוי, דנהי דבפשוטו אינו אלא מיעוט לשעתו ולפטור הפירות וכמו שאר מיעוטי כיו"ב עריסתכם ולא של גוי, וא"כ מנ"ל להך מ"ד לומר שיצאה הקרקע מקדושתה, וצ"ל דעיקר הדבר דע"י כיבוש הגוי יוצאת קרקע א"י מקדושתה לאו מהכא ילפינן אלא משאר קראי דמינייהו ילפינן דבחורבן בית ראשון בטלה קדושתת הארץ, [וכמשי"ת להלן שהנידון רק על זמן שקדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל] אמנם בעינן לקרא דדגנך לומר דלא תימא שא"י נתקדשה להשתעבד פירותיה לתרו"מ לכהנים וללוים ולעניים וממילא לא מהני כלל קנין הגוי בקרקע להפקיע מזה אפי' כשהיא תח"י [ואפי' נימא דלא כייפינן ליה להוציא ממנו מ"מ ישראל הלוקח ממנו הפירות הרי הן חייבין, קמ"ל שקנין הגוי מפקיע מעצם שעבוד כל א"י לתרו"מ, ומאחר שלמדנו שאצל הגוי היא מופקעת מהשעבוד הזה ממילא הדרינן לדין כיבוש גוי מאחר שיצאה כבר מקדושתה].

יח ועיקר הקושי שנתק' האח' בזה הוא ממש"א בגיטין מברייתא דישאל שלקח שדה מגוי לפני שהביאה שלישי וחזר ומכרה לו אחר שהביאה שלישי ביד ישראל חייבת שכבר נתחייבה, ומסייע גמ' מינה למ"ד י"ק דהא קתני נתחייבה אין לא נתחייבה לא, הנה חזינן דאף למ"ד י"ק אם קנאה ישראל חזרה ונתחייבה ולא אמרינן כיבוש יחיד היא, וליכא למימר דחייבת מדרבנן קתני, דהא חיובא דרבנן איכא אף בשלא הביאה שלישי ביד ישראל וכנ"ל, וצ"ל

וקנאה חייבת מה"ת, ואת"ל דאה"נ הכל אזיל כמ"ד קדושה שני' לא קדשה לע"ל א"כ לא היה להר"ם להביא ד"ז שאם הופקעה אצל הגוי נשאת מופקעת לעולם דהא כ' הר"ם בתחילת הפרק דקימ"ל ק"ש קדשה לע"ל.

ועוד אף בזמן כיבוש ראשון למה נחשבה כיבוש יחיד הלא כ' הר"ם ריש פ"א מתרו' שיהושע הטיל גורל על שאר הארץ שלא כבשוה כדי שיחשב כיבוש כל שבט ככיבוש כל ישראל והיינו לפי דחשיבי מעתה כשלוחי כל ישראל לכבוש וא"כ ה"נ כל ישראל שקונה מן הגוי הא מסתברא שהוא בכלל זה אחר שנחלו ישראל כל הארץ וגם מצוה על כל ישראל לפדותה מדין כיבוש וישיבת הארץ וכ"ש הוא ממצות גאולת קרובים ותקנת ב"ד ודאי איכא שיפדוה כמבואר בסוגיין, ויל"ת ולחלק שלא על מכירת יחיד היה שליחות ב"ד מעיקרא.

ובפשוטו בע"כ צ"ל דאמנם בקדושה שני' דקימ"ל קדשה לע"ל כמש"כ הר"ם לעיל אה"נ דלא שייך לומר שנפקעה קדושתה ורק מדרבנן תתחייב אח"כ בקנין הישראל כדן כיבוש יחיד, ומה שלא פי' זאת הר"ם להדיא, כי ממנ"פ כל הענין של הפלוג' אי י"ק או אי"ק אינו נוגע לזה"ז דהא מדרבנן לכו"ע חייב וכמש"כ הר"ם בתשו' הר"ם דאמנם כל הנידון שבפלוג' דאי"ק וי"ק נוגע רק לזמן בית ראשון שהיה תרו"מ מדאו' אבל בזה"ז דתרו"מ מדרבנן אין שום נ"מ בפלוג' זו, ולפי"ז כל מש"כ הר"ם בהל' י' י"א ובהמשך לענין הפלוג' וכ' חייב מה"ת הכל מיירי בבית ראשון, וגם נוגע לע"ל כשיהא ביאת כולכם, וכמו שכ' בתשו' בל' מה' שנוהג בכל זמן' מלבד בזה"ז שאין ביאת כולכם, [ומה שסתם הר"ם נראה שכל פרק ראשון כתבו כשעדיין הוי ס"ל דתרו"מ בזה"ז מדאו' שהרי בתחילת הפרק כשידיבר מענין זה לא הזכיר כלום דבזה"ז הוי מדרבנן ורק אח"כ נתחדש לו

במק"א דין חיובן של הפירות דתליא בבעלות הקרקע] מ"מ עדיין לקוצר דעתנו לא ידענו לזה טעם למה יהא כן הדין, ולו"ד הר"ם בפשוטו אין זה דיוק דכן הוא משפט הלשון בכה"ג דדינא תליא בבעלות הקרקע בשעת הבאת שלישי ממילא נופל הלשון חייבת שאנו דנים כאן על הקרקע המחייבת.

יז אמנם הקשיים הגדולים בעיקר השיטה הזאת דלמ"ד י"ק קניית הגוי מפקעת קדושת הקרקע, חדא, דהא אף בזמן חורבן בית ראשון אצטריך קראי למימר דקדושה ראשונה בטלה וילפינן לה מקראי דקדושה שניה יש להם מכלל דפקעה ראשונה וכמבואר כ"ז בירו' רפ"ו דשביעית, וא"כ הא בעינן קרא לומר שתפקע קדושתה, ואי מקרא דדגנך דאיתא בגמ' קשה לשמוע שילמדו מזה שנפקעת הקרקע מקדושתה, ובודאי אין סברא לדמות לומר דכל קרקע יחידית שלקחה גוי יחיד להוי כמו זמן החורבן שנכבשה כל הארץ ובטלה קדושתה, ועוד א"כ דמדמית קרקע יחידית לכלל א"י א"כ ישראל שקנאה אח"כ נימא ביה דמתקדש בקנינו קדושה שניה דקימ"ל דקדשה לשעתה ולע"ל, [וזה יל"ד דירוש' שני' הוא דוקא בכל ישראל שירשיש א"י או רובה], אלא ודאי אין דמיון בין כיבוש כל ישראל דבזה נתחדש דין קדושה שניה לבין קנין ישראל יחיד וה"ה דלא דמי קנין גוי יחיד בקרקע יחידית לכיבוש הגוים כל הארץ, ועוד ועיקר, דהא ודאי משמע דפלוגתייהו דתנאי בירו' ודאמוראי בבבלי הוא גם אחר כיבוש עזרא ובפשוטו עיקר פלוגתייהו הוי פלוג' למעשה בזמנם וכן פשטא דל' הר"ם דמיירי בזה"ז ופי' שע"ז הוא שאמר מ"ד י"ק דהוי כיבוש יחיד ופטורה מתרו"מ וביכורים מה"ת דכיבוש יחיד היא ולש"כ, והלא כיון דקימ"ל קדושה שני' קדשה לשעתה וקלע"ל כמש"כ הר"ם לעיל א"כ איך יאמר מ"ד י"ק דהוי ככיבוש יחיד כשקנאה ישראל הלא אף אם כבשוה הגוים וחזר ישראל

חייבין מדרבנן, וצ"ל לפי"ז דסוגיא מנחות דף לא' שאמרו שאין מעשרין משל גוי אשל ישראל סברה דתרו"מ בזה"ז מדאו' ואנן לא קימ"ל הכי, ולכאו' משמע הל' שם בתשו' שנתכוון לומר דמשום דאין נ"מ לפיכך נטה לפסוק י"ק עפ"י הירו', אבל ק' לשמוע כן דמאי תליא הא בהא, אלא נראה כוונתו לומר דאח"כ הוכח לו מגמ' בכורות דאכן יש נ"מ אי קימ"ל י"ק או אי"ק ומשם גם הוכח לו דקימ"ל אי"ק, דהרי אמרו שם הלוקח וכו' מעשרן דס"ל אי"ק דמשמע מזה דבזה"ז דתרו"מ מדרבנן לא הוי גזרי רבנן אלוקח מן הגוי כלל אי הוי נקטינן דבזמן שתרומ"מ מדאו' י"ק, וממילא נמצא דכולהו סוגיי בש"ס דמוכחי דאף בזה"ז מעשרין בשל גוי ס"ל הלכה אי"ק, וממילא השתא מתפרש גם סוגיא דמנחות לא' כהל' דתרו"מ בזה"ז מדרבנן ואעפ"כ אין מעשרין משל גוי אשל ישראל דמ"מ של גוי דרגתו גריעא דהוו תרתי דרבנן והר"מ פסקה בסתמא דאין מעשרין משל גוי אשל ישראל בסתמא דמשמע אף בזה"ז.

יט בירו' בדמאי פ"ה אייתו לפלוג' דתנאי אי אי"ק או י"ק דר"מ אמר אי"ק ור' יהודה ור"ש אמרי י"ק, דמפ' הכי לפלוג' בברייתא אי תורמין משל גוים אשל ישראל, ודלא כתלמוד דידן דפליגי אמוראי בי"ק ואי"ק, ועוד דבגמ' דידן בע"ז נקטו דר"מ אית ליה י"ק וביירו' אמרו דר"מ ס"ל אי"ק, וכבר כ' התוס' במנחות סו' דגמ' דידן מפ' הך ברייתא דפלוג' דתנאי במירווח הגוי, והירו' לשיטתו בע"ז שפי' טעם איסור שכירות לר"מ לא מפני הפקעה אלא מטעם אחר, ושם בירו' שאלו אמ"ד אי"ק מהא דתנן מביא ביכורים מפני תיקון העולם, וביירו' גיטין לפנינו איתא 'מתניתא דר"מ דר"מ אמר אין קנין' והוא תימה, אבל כבר כ' המפ' דהוא העתק הגמ' בדמאי דקאי אמתני' דקתני תורמין משל גוים אשל ישראל ועלה אמי' דכר"מ אזלא, או דט"ס הוא וצ"ל מתניתא דלא כר"מ.

דהוי מדרבנן וכתבה כהוספה בסוף הפרק, ואין שם מקומה, ולא ראה צורך לתקן בכל הפרק שכבר גילה דעתו בסוף הפרק דכל היכן שאמר מה"ת אי"ז בזה"ז, אלא שזה מיישב רק למה לא פי' בהל' כמש"כ בתשו' הר"ם דכל מה"ת אינו בזה"ז, אבל אינו מיישב למה סתם הר"ם ולא פי' דבזמן קדושה שני' אין שייך לומר שנפקעה מקדושתה שהרי זהו גם לפי מאי דקס"ד להר"ם דתרו"מ בזה"ז מדאו', אבל אי"ז ק' כ"כ כי הרי באמת קימ"ל אי"ק].

אבל כ"ז רק לענין חזר ישראל ולקחה אבל לענין הפירות הגדלים בשדה הגוי ולקח ישראל הפירות הא ודאי משמעות כולהו גמ' וגם מבורר בירו' במה דוכתי דפלוג' [דתנאי בירו', ודאמוראי בכבלין] אי י"ק או אי"ק הוא נוגע לזה"ז אי חייבין כמו של ישראל ותורמין ומעשרין מזע"ז או לא.

ויל"ע דשמא י"ל דאע"ג דקימ"ל קדשה לע"ל היינו דוקא בחדא מתרתי, או בשדות שנשארו של ישראל בזמן כיבוש טיטוס וכמו שאמרו ביבמות פב' דתרומה בזה"ז דאו' דקדושה שלישית אין להם והיינו כדפירש"י שלא בטלה הקדושה בזמן הגלות ויש לפרשה בכללות א"י בשדות שנשארו של ישראל, או בשדות שכבשו הגוים אם יחזרו ישראל ויכבשוהו בכיבוש רבים אז תקדש מאליה ע"י קדושה השניה שכך התנו מתחילה שלא יצטרכו לקדשה, אבל קרקע שקנאה הגוי או כבשה בכיבוש מלחמה ואח"כ קנאו ישראל יחיד בהא לא נאמר קדשה לע"ל, ויל"ע.

יח בתשו' הר"ם כ' דבתחילה נטה לפסוק י"ק עפ"י הירו' בפאה ואח"כ עיין בגמ' בכורות ונתברר לו דלגמ' שלנו ס"ל הלכה דאי"ק, וכ' שם דמכיון דקימ"ל דתרו"מ בזה"ז מדרבנן ממילא אין נ"מ אי קימ"ל י"ק או אי"ק דהא אף למ"ד י"ק

ויש מפ' שפי' דירו' מתרץ למ"ד אי"ק דמ"מ
 הוי הבאת ביכורים רק מפני תיקון העולם
 משום דקנין פירות יש לו, וי"מ דמת' הירו'
 בהמשך מהא דאין חיוב נתינה בתרו"מ בלוקח
 מן הגוי ולפיכך אין חיוב ביכורים בשגדלו
 הפירות אצל הגוי, אבל בדברי הר"ם שכ' בהל'
 ביכורים ובהל' תרומות שמביא ביכורים מן
 התורה ושהגידון הוא גם על פירות שיגדלו מכאן
 ואילך אצל ישראל שקנה השדה וכ"כ בפיה"מ
 וכ"כ בתשו', והרי הר"ם הלך כאן בדרך הירו' הן
 בפיה"מ והן בהל' והן בתשו', ומזה נראה ברור
 שלא פי' כן הירו', אלא או דמתניתא דלא כר"מ
 והלכה כר"מ, או כתי' הגמ' דידן דתרי תקנות הוי
 ולעולם מביא מה"ת.

והנה בפ' הגר"א על הירו' שיבש שם הגירסא
 בשביל זה, ופי' דמק' אי אי"ק הרי היא
 כמו שלא מכרה ויביא ביכורים מה"ת ומשני
 דקנין פירות יש לו, משמע שנתכוון לפ' דמיירי
 בעוד השדה של הגוי ומק' ירו' דכיון דאמ' ר"מ
 אי"ק א"כ הוי כמו שלא מכרה כלל וא"כ יתחייב
 לקנות ממנו ולהביא ביכורים [והיינו כפירש"י
 בגמ'] ומשני קנין פירות יש לו כשהקרקע בידו
 והלכך אינו מביא אלא מפני תיקון העולם.

אבל כ"ז איננו מתאים עם מש"כ הגר"א
 בביאור הגר"א סי' של"א סעיף ג' [הן
 בעצם הביאור והן בליקוט המוסגר] דהר"ם
 מפרש ע"פ גי' הר"ח 'הלוקח מביא' [וכעין גי'
 הירו' 'חזור ולקחה'] דפלוגתא די"ק ואי"ק היינו
 אף בחזר ישראל ולקח הקרקע דלמ"ד י"ק מעתה
 אינה חייבת בתרו"מ וביכורים אלא מפני תיקון
 העולם, א"כ א"א לפרש דהירו' מתרץ דמשום
 דאית ליה קנין פירות פטור אף לר"מ, אלא
 מילתא אחריתא היא ולומר דמ"מ קנין פירות יש
 לו ואסור לגזול ממנו הפירות וכמש"פ בכפ"פ
 פ"ד או לשום ענין אחר כיו"ב, אבל בפירושו על
 הירו' לא הלך בדרך הרמב"ם.

ובירר' פאה פ"ד ללישנא דר' חנינא בשם ר'
 פנחס תמה ר' אלעזר אהא דאמר ר'
 יוסי בשם ר' יוחנן דמתני' ר"מ דס"ל אי"ק להכי
 לשו"פ של הגוי חייב, ועלה מתמה וכי אין לו
 קנין נכסים, נראה פי' דתמה אהא דפירשו אמוראי
 דירו' טעמא דר"מ בכרייתא דמעשרין משל
 גוים על של ישראל דהיינו משום דאין לו קנין
 להפקיע, ועלה מתמה ר"א וכי אין לו קנין נכסים,
 דאפת"ל אין לו קנין בגוף הקרקע כדיליף התם
 בירו' דמאי מקרא דוהתנחלתם וגו' א"נ מקרא
 דוהארץ לא תמכר לצמיתות [ונימא דמשו"ה
 אין לו קנין לחפור בה בורות כדא' ר"א בגמ'
 שלנו בגיטין] ומפני זה כשיחזור ישראל ללקחה
 ודאי חייבת אף בשעת קדושה ראשונה, וכן מידי
 דתליא בקרקע כגון זריעת כלאים ושביעית מכיון
 דאין לו קנין בגוף הקרקע נשאר בדינם ליאסר
 וכדלהלן אות כה', מ"מ הא קנין פירות יש לו
 וא"כ כיון דכתיב בתרו"מ דגנך אי אפשר שלא
 למעט פירות הגוי ולומר דאין לו קנין וחייבים
 הפירות דלא קרינן בהו דגן של גוי, [ומש"א שם
 'אף על קדמייתא' היינו לא מבעיא דתמה אסיפא
 דלישנא קמא דקא' דלמ"ד אי"ק אין הגוי יכול
 להפקיר למה לא יוכל להפקיר מאחר שקונה
 פירות, אלא תמה אף ארישא דלישנא בתרא דר'
 יוחנן דא' מתני' ר"מ דאי"ק ומחייב פירות הגוי
 דקרינן בהו דגנך משום שאין לו קנין].

ואפשר לפרש בשני אופנים, הא' דלא פליג
 ר"א לומר דר"מ לא מחייב פירות
 הגוי אלא פליג אטעם שנתנו אמוראי דטעמיה
 משום דאין לו קנין ור"א ס"ל דטעמיה מפני
 שפירש דגנך דיגונך ולא דיגון הגוי ולהכי
 מעשרין משל גוי אם מירחו ישראל אשל ישראל,
 אופן שני יל"פ דאמנם בא ר"א לחלוק ולומר
 דהא דקתני ברייתא ר"מ אומר מעשרין משל
 גוים אשל ישראל הך של גוים היינו במירווח הגוי
 בפירות ישראל אבל פירות שבקרקע הגוי מודה
 ר"מ פטורין דהא קרא כתיב דגנך והרי יש לו

מקראי דוהנתחלתם ומקרא דלא תמכר לצמיתות כנ"ל] אלא נקראת קרקע של ישראל וממילא לא שייך למעוטה מקרא דכרמך, ורק לענין קרא דדגנך דמיירי בפירות הוא דאמר ר"א דכיון דיש לו קנין פירות לא שייך שלא למעט פירותיו מהך קרא וכנ"ל.

ומזבח מזה דירו' הוי ליה ידיעה דר"מ ס"ל אין קנין באופן כללי שאין לו קנין בקרקע א"י לענין הפקעה ממצות, אבל מברייתא דמעשרין משל גוים אשל ישראל הא אמרינן דר"א אית ליה דטעמא דר"מ משום דמפרש דגנך דיגונך ולא אמעט כלל דגן הגוי או דמוקי לה בפירות של ישראל ומירווח הגוי ומנ"ל לר"א דס"ל לר"מ אי"ק, וש"מ דידע ממקום אחר דר"מ אית ליה אי"ק, מיהו להלן אות כה' כתבנו דיתכן דט"ס הוא בירו' כלאים וממילא ל"ק כלל.

האם יש מי שפי' דעת הרמב"ם דאף למ"ד אי"ק הופקעה ביד הגוי רק חוזרת להתקדש כשלקחה ישראל

כ בס' דרך אמונה פ"א מתרו' ה"י כ' דיש ראשונים ואח' שביארו כוונת הר"ם דדוקא אחר שחזר ישראל וקנאה הדרה לקדושה אבל תחת יד הגוי היא מופקעת, וצייין בצהה"ל לדברי המאירי בע"ז כא' ובב"מ קא' ולדברי הכפ"פ בפרק ד', ולדברי הכס"מ בכמה מקומות, ולדברי הר"י קורקוס בהל' ביכורים פ"ב ובהל' מעשר פ"ו, ומ"מ נקט בדר"א דהעיקר כדעת רוב רבותינו שאף בהיותה אצל הגוי אינה מופקעת כלל, ונחזי מאי דקמן אם אכן יש מי שפי' בדעת הר"ם דבהיותה תחת הגוי מופקעת היא.

הנה במאירי בע"ז כא' כ' [ואכן נראה שמעתיק כאן מלשון הר"ם בכ"מ] וכ' בזה"ל 'ומה שאמרו אי"ק וכו' פירושה כשחזר ומכרה

קנין פירות וממילא קרינן בהנך פירות דגן הגוי ואימעטו מהך קרא, [וה"ז מתאים עם גמ' שלנו דקא' דר"א ס"ל י"ק דמשמע דס"ל דכולהו תנאי הכי ס"ל] ומתני' דלשו"פ של גוי חייבין יפרש ר"א או כבגמ' שלנו בשל ישראל ולקטינהו גוים או שיפרש דחייבים מדרבנן [וגמ' דידן דלא מת' מדרבנן משום דהוי פשיטא לה סברא דאי' בירו' קל הקלו בליקוטים דלא מסתברא שיחייבו חכמים בלשו"פ של גוי לחייבין יותר מלשו"פ של ישראל].

ועפ"ז מסתבר דהיינו דקא' בירו' דמאי לסייע לר' אלעזר 'והתנינן לוקח מביא ביכורים מפני תיקון העולם וביא ד"ת', והיינו משום דסתם מתני' ר"מ, ואי אמרת טעמא דר"מ משום דאין לו קנין לענין מצוות אפי' בפירות למה אינו מביא בכורים ד"ת, אלא ש"מ דיש לו קנין גמור בפירות, ולאופן הא' נפרש דנהי דגבי תרו"מ לא אמעט אלא דיגון הגוי אבל דגן שלו לא אמעט, אבל בבכורים דכתב מפרי אדמתך אמעט פירות שצמחו בקרקע הגוי, ולאופן הב' נפרש דבין ביכורים בין תרו"מ פוטר ר"מ בפירות הגוי מקראי דדגנך ואדמתך, ועכ"פ גם לפי"ז נמצא דאזיל הירו' בדרך הראשונים שפי' דהלוקח מביא ביכורים היינו בפירות שצמחו בקרקע הגוי ולא מיירי מפירות שצמחו בשנים הבאות כדרך הר"ם, דכיון דמסייע מינה לר"א דקא' דקנין פירות בלבד יש לו א"כ לא פירושה בפירות שגדלו אצל הישראל שחזר ולקחה דאם הנך פטירי בע"כ דהגוי אף קנין בגוף הקרקע יש לו להפקיעה.

ומהירו' כלאים פ"ז שאמ' ר' אלעזר דלר"מ דאמר אי"ק לגוי להפקיע אין לפטור שדה הגוי מאיסור כלאים מקרא דכרמך, למדנו דמודה ר"א דר"מ אית ליה אין קנין לגוי בקרקע לקרותה קרקע של גוי ולמעטנה מקרא דכרמך דלא קרינן בה קרקע של גוי לענין מצוות [והיינו

לקח ישראל מגוי קרקע בא"י אף שגדלו הפירות ונתבשלו ביד גוי שחייב בהן בתרו"מ וביכורים כאילו לא היתה של גוי מעולם ואין אומרים כשלקחה ישראל מן הגוי שיהא דינה ככיבוש יחיד וכן אפי' לא לקח הישראל [הקרקע] הימנו אלא שקנה פירות בעודן מחוברים וכו' וכן אם מכרן משהביאו שלישי חייב בכל וכו' ואפי' מכרן משנתלשו כל שנדגנו ביד ישראל חייב וכו' הא כל שלקח הפירות שנגמרה מלאכתם ביד גוי פטור לגמרי שנאמר דגנך ואנו דורשים דיגונך ולא דיגון גוי', עכ"ל, הנה גם כאן העתיק דברי הר"ם לענין חזר ולקח הקרקע שאינה ככיבוש יחיד, והנה מבואר כאן דאי"ק הוא המחייב בלקח פירות בין מחוברים בין תלושים, וכן מבואר ממש"כ בנדגנו ביד גוי שפטורין מפני מיעוטא דקרא דש"מ שהגידול שלהם היה בחיוב דאל"כ ל"ל קרא למפטרניהו.

(כא) ובס' כפו"פ אמנם נמצא כהל' הזה שלדעת הר"ם בהיותה ביד הגוי מופקעת היא, אבל תמיהני אם אפשר להביא ממנו שיטה בדעת הר"ם, מאחר שאין דבריו שם מסודרים ויש שם הרבה ערובי פרשיות של קנין ומירווח, וכל הפרק מלא בדברים כפולים שנראה שנכתבו בזמנים שונים, וכל מי שיקרא את כל דבריו באותו הפרק יראה שמעיקרא הציב לעצמו לשון כללי של 'פירות הגוי חייבין או פטורים' וברוב דבריו לא נחית לברר אם מפני הקנין אם מפני המירווח, והביא ברוב עוצם בקיאותו משניות וברייתות מכל הש"ס באופן כללי, יעו"ש, אבל עכ"פ ברירא מילתא שלא נתכוון לומר שלדעת הר"ם הקרקע מופקעת ורק כשחזר ישראל ללקחה מתקדשת אלא נתכוון לומר באופן כללי דפירות שצמחו בקרקע שלו וגם מירח הם פטורים ורק אם לקח ישראל הקרקע חייבין אפי' במירווח הגוי וכן אם לקח ישראל הפירות מן הגוי ומירחן חייבים, וע"ז כתב שהוא דלא כרש"י שפי' שגם בהיותה ביד הגוי חייב ליקח ממנו פירות להביאם ביכורים,

לישראל שלא הופקעה מחמת שבאה לו עכשיו מחמת הגוי אלא הרי היא כמי שלא היתה ביד גוי מעולם אבל בעוד שהיא תחת הגוי הופקעו מעשרותיה, ובית מיהא אין בה אלא איסור א' והוא חניית קרקע ואע"פ שהוא מפקיעה ממוזזה פ"י בגמ' שמוזזה חובת הדר היא ולא חובת הבית והלכך אין כאן הפקעה אבל הפקעת מעשר יש כאן סרך גזל השבט וגזל עניים' עכ"ל, הרי דיבר מהפקעת מעשרות מפני שאין הגוי מפריש ויש בזה סרך גזל השבט והעניים וזהו המבדילו ממוזזה, וה"ז כפי' קמא שבתוס' שם, ומבואר מזה שמה שהעתיק ל' הר"ם בה"י בא רק לומר שאין חיוב על המוכר ליקח פירות מן הגוי להפריש תרו"מ [כעין שפירש"י בגיטין לענין ביכורים].

ובמאירי בב"מ קא' אמנם יש לשון המורה לכא' כך אבל ודאי שלא זו כוונתו, שכ' בזה"ל 'לא הופקעה מקדושתה עד שאם יחזור ויקחנה תחשב ככיבוש יחיד ליפטר מן המעשרות אלא שאין קנין וכל שיחזור ישראל ויקח חזרה לקדושתה וכן אם היה לגוי קרקע בא"י ולקח ישראל פירות וכו' אפי' נתבשלו מכל וכל ונתלשו ביד הגוי הואיל ומירחן ישראל חייבין בכל מה"ת' עכ"ל, הנה התחיל בל' 'חזרה לקדושתה' והמשיך שאי"ק גורם ג"כ כשקנה ישראל הפירות מן הגוי אפי' תלושין ומירחן חייבין מה"ת, ואם ביד גוי היא מופקעת ובשביל לחזור לקדושתה צריכה להלקח ע"י ישראל אמאי הפירות הללו חייבים מה"ת מחמת אי"ק, אתמהה, אלא ודאי הל' 'חזרה לקדושתה' ל' מושאל הוא והכוונה כנ"ל שבהיותה ביד גוי אין מפריש מיבולה תרו"מ לא הגוי ולא ישראל המוכר, או כוונה אחרת יש כאן אבל א"א לבנות בנין מחודש על סמך לשון דחוק לנגד הוכחותיו הברורות של מהרי"ט.

וז"ל המאירי בגיטין מז' ז'ה שאמ' אי"ק לגוי להפקיע מיד מעשר פירוש הענין שאם

וראה גם בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי סוף תשו' א', ובכס"מ פ"ד משמו"י הכ"ט, שלא התייחסו אליו כלאחד מן הרא"י.

כב והנה דעת הר"י קורקוס כתובה בכירור בכמה מקומות דאי"ק משאיר את הקרקע בקדושתה ביד הגוי, וראשונה בהעתקת דבריו בכס"מ תרו' פ"א הי"ג שכל מה שפטר הר"ם מירוח הגוי בפירותיו אע"ג דמדאו' אין שום חילוק בין פירות הגוי לפירות ישראל כיון דקימ"ל אי"ק מ"מ בגזרת חכמים שייך לחלק בין פירות של גוי לפירות של ישראל, וכ' בזה"ל 'דהבאת שלישי ביד גוי לא חשיבא אפי' אין קנין דאין זה נקרא תורת חיוב דאין פירות הגוי עומדים ליתרם, ולפנ"ז כ' 'כיון דקימ"ל אי"ק אין הפרש בין קרקע שביד גוי לקרקע שביד ישראל ומיהו בהגיעו לעונ"ה [במירוח הגוי] שהוא מדרבנן חילקו בין הגיעו ביד גוי ללא הגיעו דלא שייך למיתיה עלה מטעם אי"ק דכיון דמירוחן גוי בכל גונוי פטור מדרשא דדיגונן ולא דיגון גוי אלא כיון שהביאו שלישי ביד ישראל והיא שעת חובתן וירד להם תורת חיוב לא ראו חכמים לפטרן, הרי שלא מצא שום קולא מעיקר הדין בפירות הגוי ורק מפני שאינם עתידים ליתרם לא חייבו בה מירוח הגוי.

ואח"כ הביא מירו' דמאי' דאי"ק נוגע לענין אם זרעה ישראל בקבלנות או בחכירות וכו' או אם חזר ישראל ולקח מן הגוי הפירות קודם מירוח, הנה מבורר דמירוח ישראל בפירות הגוי שחייבין מדאו' אינו מפני שמתחייב במירוח ישראל [שזו סברא תמוהה למאוד] אלא דינם כמו פירות ישראל קודם מירוח.

ובן בד"ה 'וכן הגוי' העתיק אח"כ בכס"מ

והרי מוכרח כן ממה שלא דיבר כלום בכל אורך דבריו לפרש לנו למה פסק הר"ם שישאל שלקח מפירות קרקע הגוי תלושים ומירוחן חייב מדאו', ולמה פירות שלקח ישראל במחובר לפני שלישי ומירוחן חייבין בכל מה"ת וגם בנתינה אם אכן הקרקע מופקעת [שהרי בסוריא שי"ק תליא בבעלות הקרקע בזמן שלישי].

ועוד מוכח כן ממש"כ הכפופ בהל' שביעית דפשיטא שהפירות של הגוי הן בדיני שביעית כמו גבי תרו"מ שהפירות חייבין מה"ת ותמה על הר"ם שלא אסרן כמו שהבאנו דבריו לעיל אות ג', ואם נקט דלדעת הר"ם הקרקע מופקעת בעודה אצלו אין מובן להשגתו כלל, עוד הביא שם בפ"ד מפייה"מ להר"ם דמאי פ"ה מ"ט כפי הנמצא בנדפס [שהיום מבורר שהוא מהדו"ק] דר"מ לבדו ס"ל אין קנין וחייב פירות הגוי כשל ישראל לגמרי אבל אנן קימ"ל יש קנין, והשווה הכפופ [בסיכום שיטת הר"ם] את פסק הר"ם בהל' למש"כ בפיה"מ הוזה דר"מ לבד אית ליה דגם בהיותה אצל הגוי נשארה בקדושתה אבל אנן קימ"ל אי"ק רק כשחזר ישראל ולקח, ועפ"ז כ' דכל סתמי משניות שמפורש בהן שפירות הגוי חייבין מוקי להו הר"ם כר"מ, וכ"ז תימה דכל הנהו משניות מוקי לה הר"ם בפירות הגוי ומירוח ישראל, ולא ידע הכפופ שהר"מ חזר בו ממש"כ בפיה"מ כמפורש בתשובת הר"ם ופסק כר"מ דאי"ק אלא שמירוח הגוי פטור ומדרבנן חייבו מירוח הגוי בפירות ישראל ולא בפירות הגוי ע"פ הגמ' בכורות וכמש"פ הרש"ס ומהרי"ק והכס"מ ורובצ"א ושאר כל גדולי האח', [והרי לפנינו שכל גדולי האח' הקדמונים שעסקו בדברי הר"ם בניד"ד לא הביא א' מהם מכל דבריו הארוכים מפני שראום בלתי מבוררים, ומהרי"ט הביאו והאריך לתמוה עליו,

4. נראה שהירו' ופירושו שהביא הוא המשך דברי מהרי"ק, דלא משמע שהתחיל כאן הכס"מ להוסיף על דברי מהרי"ק, ובהוצ' פונקל יש נקודה בין 'עכ"ל' ל'זכנ' מפו' בירושלמי' שמטעית את הקורא, אבל הך עכ"ל קאי אל' רש"י שהעתיק, וממנ"פ לא כ' בכס"מ כאן 'עכ"ל' אדברי מהרי"ק, מיהו בל' רב"צ אשכנזי בתשו' א' משמע שהבין שהם דברי בעל הכס"מ.

אפשר דדמי לפירות שנתמרחו ביד הגוי שאין ישראל הקונה חייב, ואפשר היה לחלק בין בכרו לענין ביכורים לנתמרחו לענין מעשר אלא שרבנו לא חילק' עכ"ל, הנה לעצם הדבר בניד"ד מפורש כאן שרק מכח מירוח הוא דשייך לפטרם מביכורים ולא משום דהופקעה הקדושה, וה"ז מתאים עם כל דברי מהרי"ק הנ"ל.

מיהו מש"כ מהרי"ק כאן דלדעת הר"ם איכא פטורא מביכורים בפירות שביכרו אצל הגוי דהוי כנתמרחו ע"י הגוי דפטר מירוחו מתרו"מ, לא זכיתי להבין מנ"ל הא, ומשמע שהבין מל' השג' הראב"ד שכ' 'אע"פ שביכרו ביד הגוי' שהיה משמע לראב"ד מל' הר"ם דפטר בביכרו אצל הגוי, אבל נראה דז"א דכוונת הראב"ד רק לחלוק אמש"כ הר"ם דלמ"ד י"ק הופקעה לעולם ואף ביכרו אצל ישראל פטור, וזהו שכ' הראב"ד דכל הנידון של י"ק ואי"ק בביכורים הוא בביכרו ביד גוי שזהו שעת חובתה וכמו שאמרו בגמ' גבי תרו"מ שהנידון בהביאה התבואה שלישי ביד הגוי שהוא שעת חובתה, וכמו שפי' הרמב"ן ובעה"מ ושאר דנידון מתני' בלקח ישראל השדה עם פירות מחוברין שביכרו אצל הגוי אבל דהא שאר ראשונים שפירשו מתני' דגיטין בחזר ולקחה עם פירותיה שביכרו אצל הגוי [והיינו אפי' פירות תלושין דבכה"ג בלקח קרקע מישאל עם פירות התלושין מביא וקורא] נקטו דביכור לענין ביכורים הוי כהבאת שלישי גבי תרו"מ דהוי שעת חובתן ולפיכך למ"ד י"ק פטירי בביכרו אצל הגוי ולמ"ד אי"ק חייבין אע"פ שפטר מירוח הגוי כדא' בגמ' בגיטין דדריש דיגונך אבל אין נידון על פירות שיצמחו מזמן שקנה הקרקע ולהבא דבזה כו"ע מודו דחייב מה"ת.

ולא עוד אלא אדרבה ממשיך לשון הר"ם מבואר ממה שלא פירש דדוקא בביכרו אצל הישראל חייבין ש"מ דחייבין אפי' בביכרו

ממהרי"ק והרי כל דבריו מפורשים שם דיגון הגוי פטר רק מקרא דדיגונך ולכן אין נ"מ אם דיגן פירות שלו לדיגן פירות של ישראל ואפי' הן של ישראל בשעת הדיגון דמעיקר הדין כולוהו פטירי.

ובהל"ב העתיק בכס"מ ממהרי"ק 'דאילו מה שלקח ישראל כיון שמירחו ישראל חייב דהא אין קנין לגוי' הרי דחיובו בפירות שלקח מן הגוי פשוט משום דאי"ק.

ובהל' שמו"י פ"ז ה"ג כ' מהרי"ק 'כי אע"פ שיותר לקנות מפירות הגוים מ"מ נראה שכיון שאי"ק לגוי חלה קדו"ש על הפירות וצריך לבערם בזמן הביעור וכו' וה"ה לפירות הגוים כיון שאי"ק והרי הם אצלנו כספיחים שגדלו בקרקע ישראל שחייבין בביעור' עכ"ל

ומה שציינ בדר"א למש"כ הר"י קורקוס בפ"ו ממעשר הי"ב בזה"ל 'דעד כאן לא אמרו אי"ק אלא לחייב אם חזר הקרקע או שמירח הוא הפירות כאשר נת' בהל' תרומות והיינו בחלק הישראל אבל לחייב שדה של גוי גם בחלק שלוקח הגוי לעצמו לא שייך בזה אי"ק לדעת רבנו ולכך הוצרך לבוא מטעם קנס' עכ"ל, איני רואה בזה שום סתירה למש"כ מהרי"ק בשאר מקומות שאין חילוק בין שדה הישראל לשדה הגוי מדאו' לענין קדושה, [ובעיקר דברי הר"ם שם בהל' מעשר, הנה המתבונן היטב בסוגיית הגמ' בב"מ קא' יראה שהדברים נוטים שהר"ם כתב הל' זו כשעדיין היה סבור דהלכה כמ"ד י"ק ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה, או שנקט הר"ם דלא כהבבלי אלא כמ"ד בירו' 'קנס קנסו ולא מדדה"ד היא' והיינו דאף חוכר אי"ז כפורע חובו באמת רק קנסו כדי שתהא בורה בידו, ואכמ"ל].

ומה שציינ שם למש"כ הר"י קורקוס בפ"ב מהל' ביכורים הט"ו 'ובביכרו ביד גוי

מפני שיסוד מצוות ביכורים מוטלת על הגברא שהרי אינו טובל ומכיון שיש לגוי קנין בפירות כבר נפטרו הפירות בשעת חיובן כשביכרו ביד הגוי וחיובין רק מדרבנן, וכבר נתבאר זה לעיל, אבל הר"ם דמפ' מתני' וחזר ולקחה שהנידון על הפירות של כל השנים שמכאן ואילך והעתיק ציור מתני' וכ' דחייב דבר תורה ודלא כפשטא דמתני' אלא כדקימ"ל אי"ק, וגם לא הביא כלל ציור שחייב בביכורים מדרבנן בע"כ שלא פי' כך הירו' או שנקט דגמ' דידן פליג ותפס ה'ל' כגמ' דידן, ובאמת לא נמצא כלל בראשונים מי שפי' כן בירו' לנגד גמ' שלנו שאמרה דלמ"ד אי"ק חייבין ד"ת והא דקתני תיקון העולם משום דתרתית תקנות הוון].

ומיהו תחילת דברי מהרי"ק שכ' 'ורבנו לטעמיה אזיל שהוא מפרש מש"א אי"ק לגוי בא"י להפקיע היינו אם חזר ישראל וקנה השדה כאשר כתבתי בפ"ק דהל' תרומות ולכך כ' כאן 'וחזר ולקחה ממנו' דסובר רבינו דברייתא [ט"ס וצ"ל דמתני'] בהכי מיירי' עכ"ל, דברים הללו לעצמם מובנים היטב, שכוונתו לומר דלעומת מה שהשיג הראב"ד דבפירות שצמחו אחר שחזר ולקח הקרקע אי"צ לדין אי"ק, בזה הר"ם לטעמיה דצריך בזה לאי"ק דלמ"ד י"ק נשאהה הקרקע בפטורה מפני שהיא כיבוש יחיד, [ובהוצ' פרנקל ציינו שם שאין עמנו דברי מהרי"ק שם, אבל הרי העתיק שם בכס"מ בהי"ג מדברי מהרי"ק ששם מבואר כנ"ל דאי"ק נוגע בין לחזר ולקח הקרקע במה שיצמח מכאן ואילך ובין לזרעה הישראל בקבלנות או בחכירות בעודה ביד גוי ובין ללקח מהגוי פירות קודם מירוח] והל' שכ' מהרי"ק 'היינו אם חזר ישראל וקנה השדה' הכוונה דמתני' בהכי מיירי שהרי תקנה ראשונה היתה לפטור אף מכאן ולהבא וכמשנ"ת לעיל אות יג' וממילא תיקון העולם בא גם לזה, וגם מש"כ הר"ם כאן דחייב מה"ת בא לאפוקי ממ"ד י"ק דלדידיה פטורה

אצל הגוי ואפי' בקנה פירות תלושים מן הגוי, שהרי בא כאן הר"ם מהלכה הקודמת לה שכתב דאפי' הלוקח פירות תלושים ואח"כ לקח השדה מביא ביכורים שהרי יש לו קרקע ופירותיה, וא"כ פשיטא שכשהמשיך הר"ם וכ' תיכף לזה שכשקנה ישראל השדה מיד גוי חייבת מה"ת, ה"ז מתפרש גם בציור שלקח פירות תלושים ולקח גם השדה דחייב כמו בלוקח מישראל דלעיל מינה.

והנה מש"כ מהרי"ק דיתכן דביכור הוי כמירוח, הנה לא מצאנו כלל מי שאמר דביכור הוי כמירוח דהא ביכור הוא גידול הקרקע וכיון דאי"ק אין חילוק בין קרקע ישראל לקרקע בגוי, ונהי דלדעת הר"ם שנידון מתני' הוא בחזר ולקחה וגדלו אצל הישראל דלמ"ד י"ק פטירי אי כיבוש יחיד ל"ש כיבוש, ממילא אין הכרח דביכור ביד גוי אינו פטור למ"ד אי"ק כמו נתמרח ביד גוי, מיהו לא מצאתי מקור לזה בגמ' וירו' וגם אין נראה לזה סברא, וגם פשוט דאי הוי ס"ל להר"ם הכי הו"ל לפרש חידוש זה להדיא, [ואם נבוא להביא מקור לזה מירו' גיטין דאמ' 'מתניתא ר"מ' ולפי"ז יתפ' דמשני לבסוף דכיון דקנין פירות אית ליה אף לר"מ הלכך מביא רק מדרבנן, הלא בע"כ שהירו' שם משובש שאיך יתכן להביא ראי' ממתני' דידן דקתני מפני תיקון העולם למ"ד אי"ק, ובע"כ או שהל' 'מתניתא ר"מ' הועתק לירו' כאן מן הירו' בדמאי וקאי אמתני' דמעשרין משל גוים אשל ישראל, [ועי' לעיל אות יט' משנ"ת בכוונת הירו' שם בקנין פירות] או שט"ס הוא וצ"ל מתני' דלא כר"מ וכמש"כ להגיה כן כמה ממפרשי הירו', וגם מסקנא הכי הוא ומה שאמ' שם והתנין הלוקח וכו' היינו לומר דמתני' דלא כר"מ, ואפי' נפרש דמסיק הירו' דמצינן לאוקי מתני' כר"מ משום דאית לגוי קנין פירות ובה לסייע מזה לר"א דאמ' התם דמודה ר"מ דאית ליה קנין נכסים, ה"ז מתפרש כמש"פ הרמב"ן ושאר ראשונים בקנה קרקע עם הפירות שביכרו אצל הגוי ולא נתחייבו

ולמה פירש לנו בזה כלום ובע"כ כנ"ל.

דמה שיש בכמה ספרים בדורות האחרונים שהבינו במש"כ בכס"מ בהי"א בד"ה 'ומש"כ חייבים בכל מן התורה' בזה"ל 'משמע לרבינו דרשא דדגנך ולא דגן גוי דרשא גמורה היא מן התורה אלמא כל שאינו דגן גוי אלא דגן ישראל חייב מן התורה' עכ"ל, שכבר תמה הפר"ח במים חיים מה כוונת הכס"מ בזה עי"ש, וכ' בכמה ספרים שכוונת הכס"מ לומר דמהך דרשא הוא דגמרינן דמירוח הישראל בפירות הגוי מתחייבין ע"י מירוחו אע"פ שצמחו בקרקע המופקעת מן המצוות, לע"ד הם דברים שלא יתכנו לפ' כן כוונת הכס"מ, ראשית, שהרי בכל דבריו שהבאנו לעיל מפורש דמשום דאי"ק הוא שפירות הגוי מתחייבים במירוח הישראל ולא מלימוד חיצוני, שנית, לימוד זה לא נמצא זכרו לא בגמ' בבבלי ולא בירו' ובשום מקום, שלישית, אטו קרא יתירא הוא הלא נצרכה לפטור דיגון הגוי ומנ"ל שירבה דיגון ישראל בפירות מופקעים, והנה האמת נראית שיש כאן ט"ס בכס"מ, שהרי בב"י סי' של"א בסוף הסימן בד"ה 'לשון הר"ם' כ' בזה"ל 'ומדמיצט קרא תרומת מעשר לכהן בטבלים דנכרי שמעינן דלוקח טבלים מן הנכרי חייבין בתרו"מ מן התורה ודוקא כשנגמרה מלאכתך ע"י ישראל אבל נגמרה מלאכתך ביד נכרי פטורין כדדריש מדגנך ולא דגן נכרי' עכ"ל, והדעת נוטה שזה נתכוון לכתוב כאן בכס"מ ונשתבש ע"י סופר טועה, אבל יתכן להעמיד הגי' כפי שהיא ולפ' כוונתו דה"ק, שהר"ם נסתייע מהך גמ' דבכורות [שהביא הכס"מ לפנ"ז] לפסוק אי"ק וחייבים מה"ת, דמדקא' סתמא דגמ' 'אילימא דמרחינהו גוי דגנך אמר רחמנא ולא דגן גוי' ש"מ דפשיטא לסתמא דגמ' דהאי קרא קאי אף אפירות הגוי ואם מירחן ישראל חייבין מה"ת, דאילו מהמשך הגמ' דאמ' דשמואל ס"ל אי"ק אין ראי' כ"כ דהכי הלכתא דהא ידענו דפליגי בה אמוראי,

מה"ת אף מכאן ולהבא, נותכן דהמשך הדברים שם לא נכתבו ע"י מהרי"ק, והרי בכס"מ לא העתיק מהרי"ק אלא 'ובשבכיכו ברשות הגוי אפשר דדמי לפירות שנתמרחו ברשות הגוי שאין ישראל הקונה חייב' ולא העתיק 'שרבנו לא חילק', ועכ"פ תחילת דברי מהרי"ק יש להם קיום גם בלא סוף הדברים 'שרבנו לא חילק'.

בג ובענין דעת הכס"מ, הנה מענין דבריו בפ"ד משמו"י כבר כ' לעיל באות ג' דאין בדבריו כלל שהקרקע מופקעת בהיותה ביד גוי וכפי שהוכחנו לעיל בבירור מעצם דבריו וגם ממה שהעתיק בפשיטות שם בפ"ז את דברי מהרי"ק, ונבוא עתה לדברי הכס"מ בהל' תרומות, הנה בפ"א ה"י כ' 'ואע"ג דבכמה משניות מסדר זרעים משמע די"ק לגוי לא קימ"ל כותיהו א"נ דהתם בשלא חזר ולקחה ממנו ישראל ורבינו מיירי בשחזר ולקחה ממנו ישראל כמב' בדבריו וכן לענין הקונה ממנו פירות ומירחן ישראל' עכ"ל, הרי די"ק מחייב פירות הגוי כל שלא מירחן הגוי, ובהי"א הביא מקור הר"ם מגמ' דמרחינהו ישראל רשות גוי מעשרן דאין קנין לגוי בא"י להפקיע' ולהלן נביא המשך דבריו שם, ובהי"ג כ' 'וי"ל דרבינו לא כתב לעיל דאין קנין לגוי להפקיע מיד מעשר אלא לענין אם חזר ולקחה ממנו ישראל שלא יהא ככיבוש יחיד או אם קנה הפירות ומירחן' עכ"ל ואח"ז העתיק בפשיטות דבריו הברורים של מהרי"ק דלעיל אות כב', [וממילא פשוט דמש"כ בה"כ 'דלא אמרינן אין קנין אלא לענין אם חזר ולקחה ממנו ישראל שלא יהא ככיבוש יחיד, וכמו שכתבתי לעיל' עכ"ל, קיצר וסמך אמש"כ לעיל כמ"פ] ומכ"ז מבורר דלא נקט כלל וכלל שבהיות השדה ביד גוי היא מופקעת מן המצוות ולא שום פטור אית בה זולת מה שלא הטילו חכמים חובת תרו"מ במירוח הגוי אם היו הפירות בשעת עונ"ה ביד הגוי ותו לא מידי, ואילו הו"י ס"ל הכי ודאי היה צריך להאריך ולהסביר למה במירוח הישראל חייבין הפירות

הכ"ב דפירות חו"ל שנגמרו בארץ חייבין, דז"א דהא הכא פירש הר"מ דבמירוח ישראל חייבין מה"ת ואילו התם פירש הר"ם דחיובן מדרבנן [כן הסכמת רוב ככל האח' שהוא מדרבנן, ואף מרן שכ' צד שני בכס"מ שהוא מדאו' ונדחק מאוד בל' הר"ם שרק אם נתמרחו בחו"ל חייבין מדרבנן בעלמא מ"מ בשו"ע סי' של"א סי"ב נקט כתי' קמא דכל שלא נתמרחו באר פטורים לגמרי דממילא מוכרח דבנתמרחו בארץ חיובן מדרבנן], ועוד דהא הר"ם כשכ' דאם מירחן ישראל חייבין מה"ת לא התנה שיהא המירוח בשדה ישראל משמע ודאי דאף אם מירחן בשדה הגוי חייבין ואם חיובן מכח דין מירוח בא"י אבל שדה הגוי מופקעת א"כ הלא בעינן שיתמרחו דוקא בשדה הישראל, [וגם פירות הישראל אם ימרחם בשדה הגוי יפטרו כמו מירח בחו"ל שפטרו הר"ם, וכ"ז נגד סתימת הר"ם] ועכ"פ מאחר דנקט הכס"מ דדעת הר"ם דאע"ג דבחלה מתחייב ע"י גמ"מ בא"י מ"מ בתרו"מ א"א לחייב מדאו' מפני שגידולן מחייבן, ממילא פשיטא דה"ה גבי פירות הגוי שאם הגידול אינו מחייבן אזי לא יתחייבו אח"כ בגמ"מ גרידא, ואם יש מקום לחלק ביניהם אין ספק שהיה מרן הב"י נזקק לפרש לנו החילוק.

כד) מה שלא השיג הראב"ד בהי"א רק בהי"ג, נל"פ דבהי"א היה אפשר לפ' כוונת הר"מ פטורין מה"ת כפי שהביא קרא דדגנך וגם כ' אח"ז שאם מירחן ישראל חייבים מה"ת, אבל בהי"ג שם ביאר הר"ם להדיא שפטורים לגמרי אפי' מדרבנן, לפיכך קבע הראב"ד שם את השגתו.

בדברי החזו"א שביעית סי' א' דאיסורים
לא תליא בפלוג' ד"ק ואי"ק ולכו"ע אסורי

כה) בחזו"א בסי' א' הלך בדרך דמ"ד י"ק היינו לפטור רק ממצוות ומתנות, דהא

אבל מסתמות שאלת הגמ' משמע דהכי קימ"ל לגמ' דחייבין מה"ת ולא מדרבנן כמ"ד י"ק.

ובהל' כ' שכ' הכס"מ לפרש כוונת הר"ם וליישב מה שק' עליו מהגמ' למה אוקמוה לברייתא בסוריא ולא אוקמוה כציור הר"ם במירוח הגוי ובחלקו של הגוי, הנה אין דבריו ברורים כ"צ וק' להבין מה דמשמע ממנו שהתי' שלו שונה מהתי' שתי' מהרי"ק, וכבר כ' הפר"ח והמרכה"מ דדברי מהרי"ק ברורים ודברי הכס"מ אינם ברורים, אבל עכ"פ אין נראה שיהא מזה נגיעה כלל לניד"ד.

ואף בתשו' אבק"ר ששם כבר טרח למצוא סמך למנהג שלא נהגו ביעור בפירות הגוים, כ' שם לדחות דברי המחייבים שכתבו דכשם דבתרומה חייבין הפירות שבקרקע הגוי כמו כן בשביעית חייבים הפירות בקדו"ש, ולא כתב דבעודה ביד גוי מופקעת, שכ' בזה"ל י"ל דמעשרות שאני בדדיגון ביד ישראל תלה רחמנא ומש"ה אע"פ שגדולם ביד גוי כיון שמירחן ישראל חייבין אבל ביעור בשביעית ליתיה אלא ביד ישראל האוסף פירותיו לתוך ביתו עכ"ל, הנה לא כתב דהפירות פטורים מתרו"מ עד שימרחם ישראל שלפי"ז לא היה צריך להוסיף דבר לפרש למה פטור מביעור, רק נקט שיש לנו ללמוד פטור לגוי בשביעית [אם מקרא אם ממה מצינו מדיגון, וכיו"ב] שכל שתהא שעת חובתם אצל הגוי פטורים, אלא דבתרו"מ עיקר שעת חובתן היא בזמן הדיגון לפיכך אוקי רחמנא פטורא דגוי כשמירחן הגוי, אבל בשביעית דשעת חובת הביעור בפירות הנמצאים ברשותו בזמן הביעור ממילא יש לפטור פירות שהיו אז אצל גוי דהוי שעת חובתן בפטור.

וגם לא יתכן לומר דאכן פירות הגוי מופקעים כפירות חו"ל ומ"מ מתחייבים ע"י המירוח שע"י ישראל מכח הא דאיתא בר"ם פ"א מתרו'

גזרו שם אלא אשדה הישראל, ובאמת לא נמצא בגמ' הל' יש קנין בסוריא' [וי"ל דהר"ם ל' מושאל נקט], וממילא לא שייכא דיני גוי בסוריא לדיני גוי בא"י למ"ד י"ק שהקנין בא להפקיעו ולפטרו מחיוב שהיה בו וממילא י"ל דלא מצינו קראי לפטור בקנין הגוי מאיסורים.

ובסוף סי' ו' כתב חזו"א שמצא בירו' כלאים פ"ז דאף כלאים מותר בשדה הגוי למ"ד י"ק וע"כ חזר בו ממש"כ דכלאים לכו"ע נוהג בשדה הגוי, וכ' ד"ל דוקא כלאים בתר גידולין גרידא, אבל לא הופקעה הקרקע מאסורי א"י דהא מוכח שלא נעשית כחזו"ל דהא אמ' בגמ' שאם לקחה ישראל חייבת בכל מה"ת אף למ"ד י"ק, ולפמ"שנ"ת לעיל אות יט' היינו דוקא בכלאים דכתיב כרמך כמש"א שם בתחילת הסוגיא ומכיון ד"ק קרינן ביה כרם של הגוי, אבל גבי שביעית לא מצאנו בשום מקום שמיעטו מקראי דשדך וכרמך שדה הגוי, ומסתברא דכיון דפתח קרא ושבתה הארץ ולא כתיב ארצך גלי קרא דכל האיטורים דכתיבי להלן בל' שדך וכרמך וקצירך ונוזרך לאו למעוטי של גוי אתו, וכן קדושת הפירות דכתיב בה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לא כתיב בה ארצך.

אבל יש לתמוה דהא תניא בתוס' כלאים ספ"ב אין עודרין עם הגוי בכלאים, ומייתי לה גמ' ע"ז דף סג', ומייתי לה הירו' סוף ערלה, ופסקה הר"ם בפ"ה מכלאים, ולא אשתמיט גמ' דידן והירו' בחד דוכתא לתלות הך דינא בפלוג' ד"ק ואי"ק, ולא שאלו ממנה בגמ' גיטין אמורא דס"ל י"ק, ועוד דבירו' סוף ערלה ובספ"ק דקדושין אמרו בפשיטות דמתני' דנקטה ערלה וכלאים ולא נקטה חלה משום דהנך נוהגים גם בשל גוי [והתוס' הביאווה בכ"מ] ולא תלוהו שם בפלוג' ד"ק ואי"ק וגם לא שאלו בשו"מ מזה אמ"ד י"ק, ועוד יש להביא מכמה מקומות במשניות וברייתות וגמ' בבלי וירו'

לילף לה מקרא דדגנך דכתיב גבי תרו"מ ומינה ממעט דגן הגוי, ונהי דביכורים איכא נמי למילף מינה דמצוות מתנה לכהן היא [ובתוס' ב"ב פא' כ' דנפקא מאדמתך], אבל איך נילף מינה לענין איסורים התלויים בארץ כמו שביעית וכלאים וערלה [שיהא ערלה שלה רק מהלכה כחזו"ל] והביא הוסיף כמה ראיות, ועפ"ז כ' דעבודה בקרקע הגוי בשביעית אסורה מה"ת אף למ"ד י"ק [וגם קדושת הפירות קרי לה איסור, דהא קרינהו רחמנא קודש], והביא דברי התוס' דלמ"ד י"ק מותר לעבוד בשדה הגוי וכ' דאין לזה הכרח בגמ', [וכן בתוס' ע"ז סד' כ' דלמ"ד י"ק מותר לזרוע כלאים בשדה הגוי, וכן הרשב"א ב"ק סו' שכ' גבי ערלה דתליא בפלוג' ד"ק ואי"ק, אלא שלא הביאו לזה ראיה] ובאמת הכי ריהטא דגמ' שהרי לא נמצא לא במשנה ולא ברייתא ולא בגמ' בבבלי וירו' זכר לזה שיש מי שאומר י"ק לגוי להפקיע משביעית, וסתם מתני' אין עודרין עם הגוי ובשביעית ולא אמרו עלה בשום מקום דאזלא כמ"ד אי"ק, ובגמ' גיטין לא הביאוה לסייע למ"ד אי"ק, והרי בגמ' גיטין איתא בפשוטו דבלא מיעוטא דדגנך לא הוי ממעטינן פירות הגוי, וגם בירו' לא נמצא יותר מזה דלא נצטרך למיעוט מקרא אלא די"ק גורם שיהא אפשר למעטו מקרא כיון דלא קרינן ביה דגנך וכרמך מאחר שקניו לגוי, וכל הראיות המרובות שהביא מהרי"ט ושאר אח' דנוהג שביעית וקדו"ש בשל גוי מוכיחות דאין בזה פלוג' דלא אשתמיט בחד דוכתא לתלותו בפלוג' ד"ק ואי"ק.

ונהי דבסוריא אין שביעית בקרקע הגוי וכדתנן סוף חלה דפירות הגוי שם פטורות מן השביעית, ובירו' פ"ו דשביעית קא' טעמא דאין עושין עם הגוי במחובר בסוריא הוא גזרה מיוחדת שלא ישתקעו שם אבל מעיקר הדין מותר לעבוד בקרקעו, [וכ"ה ל' הר"ם ויש קנין בסוריא להפקיע ממעט ומשביעית] התם היינו טעמא מפני שאין קדושה כלל בשדה הגוי בסוריא ולא

עכ"ל [ואח"כ תי' בדרך נוספת], וצ"ב איך נפטור מבלי קרא, ונראה כוונתו דמשמע בגמ' דרבה אצטריך ליה קרא דלי הארץ לחייב דמשמע דאילולא האי קרא איכא סברא לפטור פירות הגוי ממצוות, [והא דא' בגמ' דר"א אית ליה פטורא מקרא דדגנך נקט הרמב"ן דאיכא למימר דלאו דוקא הוא וכמש"כ בריטב"א באורך] ופשוט דסברא זו לפטור הפירות לא שייכא אלא במצוות המוטלים על הבעלים כביכורים וכן תרו"מ וחלה אע"ג דטבלי אי"ז אלא תולדת החיוב שעל הבעלים, וכיון שהבעלים אינו בר חיובא ממילא מסתברא דלא מחייבי הפירות בתרו"מ, אבל ודאי לא שייך לומר דסברא הוא דקרקע הגוי מופקעת לגמרי מכל איסורים התלויים בארץ, וכבר נת' לעיל אות ב' דהכי מוכחי כולהו סוגיי דאיסור שביעית נוהג אף בשדה שאין לה בעלים או שדה הקדש.

ונראה ברור מזה דנקט הרמב"ן כמש"כ החזו"א דהקרקע נשאת בקדושתה לכו"ע, ועוד שבענין ביכורים פ"י הרמב"ן שהנידון הוא בפירות שביכרו ביד הגוי ורק בזה אמ' דלמ"ד י"ק פטורים והיינו כסברא הנ"ל, אבל פירות שיגדלו ברשות ישראל אחר שלקחה לית מ"ד שתפטר, ומיהו הרמב"ן בת"י הזה נקט דאף מבלי קרא דלי הארץ מסברא פטרינן לה ממצוות, והחזו"א נקט דר"א מודה בעיקר הלימוד מקרא דלי הארץ אלא דמוקי לה באיסורים ולא במצוות.

דאיתא בפשיטות דנוהג כלאים וערלה בשל גוי מבלי לתלות בפלוג' די"ק ואי"ק.

ובאמת היה נראה דט"ס הוא בירו' כלאים שם ול"ג כלל אי"ק לגוי להפקיע ממעשר, דהא בפשוטו כל הנידון שם למעט מקרא דכרמך ולא כרם אחר היינו אחר ישראל דבכל דוכתא קרינן לגוי בשמו ולא בכינוי 'אחר', וכל הענין שם בפלוג' דר"מ ור' יהודה דס"ל אדם אוסר תבואתו של חברו ור' יוסי ור"ש ס"ל אין אדם אוסר שדה חברו, והכי מוכח בהמשך הענין בנעבד אם אדם אוסר בהמתו של חברו, דידע גמ' דר"מ ור"י הן ת"ק דמתני' [ואפשר גרסו כן במתניין] והרי לא הזכיר שם לא במשנה ולא בבבביתא דלימוד מכרמך ענין גוי כלל, דמשמע דט"ס הוא אלא ה"ג כרם אחר מנין ת"ל כרם לא כלאים אמר ר"א ר"מ היא דאסר תבואת חברו ור' יוחנן אמר דברי הכל היא תפתר בשזרע אחר כרמו כלאים ולקחה ממנו, והיינו דברייתא מוכח דס"ל דפן תקדש קאי אף אכרם אחר והיינו כר"מ במתני' דאדם אוסר תבואת חברו, ור' יוחנן מוקי לה בשקנה הכרם אחר שזרע הלה כלאים.

והנה ברמב"ן גיטין מז' כתב 'ואי קשיא לר' אלעזר דאמר דגנך ולא דגן גוי מ"ט דמ"ד מירוח הגוי פטור, איכא למימר לעולם מירוח הגוי דרשינן דיגונך ולא דיגון הגוי ויש קנין לגוי בא"י ממילא שמעינן מינה כיון דליכא קרא למעוטי דלי הארץ לאו קדושת הארץ קאמר'

אורח חיים

